

An analysis of the copyright protection of works in libraries; a case study of the National Library of Iran as the authoritative institution of Iranian libraries

Zeinab Papi

PhD, Assistant Professor
Information Management and Knowledge Organization department
National Library and Archives of Iran (NLAI)

ORCID: 0000-0002-1495-0723

Abstract

Purpose: The present research was conducted with the aim of examining and analyzing the role of preservation of works in Iranian libraries, and specifically, the National Library of Iran as an authority among Iranian libraries.

Method: The current research is practical in terms of its purpose and was conducted with a qualitative research approach. The method of documentary analysis was suitable for the current research. Therefore, 36 selected national, academic, medical sciences, public and digital libraries inside and outside Iran were investigated and in some cases through e-mail and communication with libraries, the desired information received. Also, in data analysis, primary, secondary and classification coding has been used.

Findings: The analysis of data from the research and open coding indicates that 116 primary codes, 188 conceptual codes, 227 categories and 5 classes were obtained. The analysis of data from the research and open coding indicates that 116 primary codes, 188 conceptual codes, 227 categories and 5 classes were obtained. The findings of the research show that the solutions and recommended policies of copyright in libraries can be classified into five classes. The moral and economic; non-profit use, license and agreement, fair use and violation of copyright are the most important in the development of copyright policy of printed and digital resources in libraries.

Results: The libraries can provide legal and authorized services to users by having a copyright policy and a legal framework. Also, libraries can use the solutions proposed in the current research, such as creating the "rights and access" field in library software, using permission to access certain resources, and using technical control measures. Copy and access to protect the intellectual rights of the owners of the works, use the form "copyright registration of works", create a copyright office/office and the like to provide proper services to the users and protect the rights of the creators. In addition, it is suggested to the legislators to prioritize the approval of the bill of literary and artistic property rights and related rights, which has been compiled since 2005. This bill has tried to resolve some of the ambiguities in The Iranian Law for the Protection of Authors, Composers and Artists Rights (1970), and to resolve some ambiguities related to libraries and its exceptions. Also, the ratification of the Marrakesh Treaty, which Iran has accepted since 2014, can take a small step in providing optimal services to the target users of the treaty. Because this is the only treaty that has paid attention to the access of the mentioned groups to the resources by considering the author's right.

Keywords: Copyright, National Library of Iran, Economic rights, Moral rights, Fair use, Iranian Libraries

واکاوی حفاظت از حق مولف آثار در کتابخانه‌ها؛ موردکاوی نقش کتابخانه ملی ایران در جایگاه مرجعیت کتابخانه‌های ایران^۱

زینب پاپی^۲

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی / استادیار گروه پژوهشی مدیریت اطلاعات و سازماندهی دانش، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران

پست الکترونیک: zeinab.papi12@gmail.com

تاریخ ارسال: 1402/07/10

تاریخ ویرایش: 1402/08/29

تاریخ پذیرش: 1402/09/01

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف واکاوی و تحلیل حق مولف آثار در کتابخانه‌های ایران و به طور خاص کتابخانه ملی ایران به عنوان مرجعیت میان کتابخانه‌های ایران انجام شد.

روش پژوهش: پژوهش کنونی از نظر هدف کاربردی است و با رویکرد پژوهش کیفی انجام شده است و از نظر روش گردآوری داده‌ها، روش تحلیل اسنادی به کار رفته است. جامعه پژوهش شامل آیین‌نامه‌ها، قوانین، پورتال‌های کتابخانه ملی ایران و 36 کتابخانه منتخب ملی، دانشگاهی، علوم پزشکی، عمومی و دیجیتال در داخل و خارج از ایران است و در نهایت نیز با تعداد 7 نفر از کارشناسان و مدیران کتابخانه‌ها مصاحبه انجام شد. همچنین در تحلیل داده‌ها، از کدگذاری باز استفاده شده است.

یافته‌ها: تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش و کدگذاری باز حاکی از آن است که تعداد 116 کد اولیه، 188 کد مفهومی، 227 مقوله و 5 طبقه حقوق مادی و معنوی، استفاده غیرانتفاعی، مجوز و موافقتنامه، استفاده منصفانه و نقض حقوق پدیدآور به دست آمد. پس از بررسی آیین‌نامه‌ها و پورتال کتابخانه ملی ایران و سامانه دیجیتال ملی در خصوص وضعیت کتابخانه ملی از نظر حقوق مادی و معنوی منابع، مشخص شد که هنوز سیاست حق مولف در مواجهه با این منابع وجود ندارد.

نتیجه‌گیری: کتابخانه‌ها می‌توانند با داشتن سیاست حق مولف و راهکارهایی مانند ایجاد فیلد "حقوق و دسترسی" در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای، به-کارگیری مجوز در دسترسی به منابع خاص، بهره‌گیری از اقدامات فنی کنترل کپی و دسترسی در حفاظت از حقوق معنوی صاحبان آثار، استفاده از الگوی "ثبت حق مولف آثار"، ایجاد دفتر/ اداره حق مولف و نظیر آن در جهت ارائه خدمات به کاربران گام بردارند.

کلیدواژه‌ها: حق مولف، کتابخانه ملی ایران، حقوق مادی، حقوق معنوی، استفاده منصفانه، کتابخانه‌های ایران

مقدمه

1. مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی پدیدآور با عنوان "تدوین دستنامه حقوق مالکیت مادی و معنوی منابع کتابخانه‌ای چاپی و دیجیتال در ایران" است. این طرح با شماره کد رهگیری 13772-214527 توسط کمیسیون تخصصی شورای عالی عطف پذیرفته شد و با حمایت مادی وزارت دادگستری به عنوان کارفرما و سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و اینجانب به عنوان مجری انجام شده است.

2. نویسنده مسئول

کتابخانه‌ها همواره با فراهم‌آوری و پردازش منابع اطلاعاتی و غنی‌کردن آن در تلاشند تا به ارائه خدمات با کیفیت به کاربران اقدام کنند. منابع متنوعی همچون منابع کتابی، غیرکتابی، دیجیتالی، خطی، سنگی در کتابخانه‌ها با اهداف آموزشی و پژوهشی حفظ و نگهداری می‌شود. اغلب این منابع تحت حمایت قانون حق مولف قرار دارند.

به همین ترتیب، آثار فکری تحت حمایت حق مولف شامل آثار نوشته، سمعی بصری، تجسمی، ابتکاری، فنی و ترکیبی است. استفاده از این آثار در قالب بهره‌برداری‌های مجاز به صورت استفاده شخصی یا خصوصی و آموزشی انجام می‌شود (آیتی، 1393). حق مولف به دنبال دستیابی به رفتار منصفانه با پدیدآورندگان و تولیدکنندگان آثار، کاربران و منافع اجتماعی است. چنین رویکردی به توسعه اجتماعی و اقتصادی یک کشور کمک می‌کند. بر همین اساس، کتابخانه‌ها می‌توانند به تعادل حقوق در استفاده از تولیدات دانشی کمک کنند (ادو، ون در والت^۱، 2022). قانون حق مولف برای کتابخانه‌ها ضرورتی انکارناپذیر محسوب می‌شود. بسیاری از فعالیت‌ها و خدمات کتابخانه تحت تأثیر حق مولف قرار دارد. مانند دسترسی به منابع، حق امانت دادن کتاب و نظیر آن. حق مولف در کارکردهای ضروری کتابخانه مانند حفظ میراث فرهنگی، فراهم کردن دسترسی به منابع برای آموزش و پژوهش و تولید اطلاعات در قالبی ویژه و قابل دسترس برای مخاطبان خاص خود مانند افراد کم‌توان، نابینا و کم‌بینا نقش بسزایی دارد. رشد کتابخانه‌ها، گسترش فن‌آوری رایانه‌ای، و گسترش خدمات کتابخانه‌ای، بر تقاضای استثنائاتی در قانون حق مولف افزوده است تا کتابخانه‌ها بتوانند از بسیاری از آثار برای پژوهش، حفاظت و اهداف دیگر نسخه‌برداری کنند (کروز^۲، 2008).

از 184 کشور جهان^۳ که عضو سازمان جهانی مالکیت فکری هستند، 128 کشور در قوانین حق مولف خود مقرراتی دارند که به طور خاص به کتابخانه‌ها اجازه می‌دهد تا از آثار دارای حق مولف در ارتباط با کارکرد خدمات کتابخانه نسخه‌برداری انجام دهند. این واقعیت ساده که درصد زیادی از کشورها چنین قوانینی دارند، نشان‌دهنده اهمیت حق مولف در کتابخانه‌هاست (وایپو^۴، 2023)، ایران از جمله آن کشورها محسوب می‌شود. بر همین اساس، در قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال 1348 بر استفاده آموزشی، پژوهشی و شخصی از منابع در حد متعارف برای کتابخانه‌های عمومی و مؤسسات جمع‌آوری نشریات و مؤسسات علمی و آموزشی غیرانتفاعی تاکید می‌کند^۵. به دلیل اهمیت این موضوع و حفظ حقوق پدیدآورندگان آثار و دسترسی مجاز کاربران به اطلاعات، در قانون فوق، حقوق مادی و معنوی پدیدآورنده اثر هم مورد توجه گرفته است^۶. بنابراین دسترسی و استفاده از آثار تحت حمایت حق مولف باید با در نظر گرفتن این حقوق انجام شود.

حقوق مادی شامل حق نشر و تکثیر، عرضه و اجرا و پخش اثر است. حق تصمیم‌گیری در مورد انتشار و عرضه اثر، حق پدیدآورنده در خصوص انتساب اثر به وی (حق حرمت نام و عنوان پدیدآورنده)، حق حرمت اثر از جمله حقوق معنوی پدیدآورنده اثر محسوب می‌شود (محسنی، قبولی درافشان، 1394). هر کدام از این حقوق در کتابخانه‌ها برای حفاظت از حق مولف پدیدآور منابع اطلاعاتی می‌تواند به صورت‌های مختلفی از زمان فراهم‌آوری، سازماندهی و اشاعه منابع اجرا شود. "چرا که کتابخانه‌ها نقش خود را در حفاظت و دسترسی به دانش بشری ایفا کرده و حق مولف به اصل

1. Adu and Van der Walt
2. Crews

3. در حال حاضر 193 کشور عضو وایپو هستند (وایپو، 2023).

4. World Intellectual Property Organization (WIPO)

5. کتابخانه‌های عمومی و مؤسسات جمع‌آوری نشریات و مؤسسات علمی و آموزشی که بصورت غیر انتفاعی اداره میشوند میتوانند طبق آئین‌نامه‌ای که بتصویب هیئت وزیران خواهد رسید از اثرهای مورد حمایت این قانون از راه عکسبرداری یا طرق مشابه آن بمیزان مورد نیاز و متناسب با فعالیت خود نسخه‌برداری کنند (ماده 8).

6. ماده 3، 4 و 5

سازماندهی قانونی در تشویق و به اشتراک‌گذاری دانش بدل شده است" (کوتس، اوون و رایلی^۱، 2022). به همین دلیل، هر نهادی که از اطلاعات تحت حمایت حق مولف استفاده یا آن را تولید می‌کند، باید سیاست حق مولف استفاده از آن را تهیه و انتشار دهد. منظور از سیاست حق مولف، مالکیت منابع تولیدشده، فرایند حل و فصل اختلافات مالکیت، استفاده از منابع تحت حمایت حق مولف، راهنمایی خاص برای خدمات و مجموعه کتابخانه، شناسایی اشخاص و نهادهای مسئول در تهیه سیاست حق مولف، فرایند ارزیابی و تجدیدنظر مداوم سیاست حق مولف، آموزش صاحبان حق مولف، شناسایی صاحبان حق مولف، شیوه کسب مجوز آثار و مانند آن از جمله مواردی بوده که در تدوین سیاست حق مولف باید لحاظ شوند (آگنیو، 1398). بنابراین کتابخانه‌ها با داشتن سیاست‌های حق مولف می‌توانند در حفاظت از حقوق پدیدآورندگان منابع اطلاعاتی، کارکرد جدیدی از توسعه و رشد دانش در کتابخانه‌ها و مراکز پژوهشی تعریف کنند، چرا که حق مولف از زیرساخت‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان در فراهم‌آوری، سازماندهی و دسترسی به منابع در کتابخانه‌ها محسوب می‌شود. هرچند، با وجود برخی قوانین^۲ مربوط به حقوق پدیدآورندگان آثار، اما نشانی از دستورالعمل‌ها و چارچوب‌های بومی برای حفاظت از حقوق مادی و معنوی منابع اطلاعاتی در ایران دیده نمی‌شود. چرا که بدون در نظر گرفتن حقوق مادی و معنوی صاحبان منابع، گردآوری منابع اطلاعاتی و ارائه خدمات و اشاعه اطلاعات به جامعه به ویژه جامعه علمی و پژوهشگران دچار وقفه می‌شود. بر همین اساس، با توجه به نقش ذاتی کتابخانه ملی در گردآوری میراث مکتوب و اشاعه آن، بهتر است که سیاست‌گذاری حق مولف توسط کتابخانه ملی ایران، به عنوان نهادی مرجع و معتبر در بین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی انجام گیرد. "سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از سال 1386 عضو شورای سیاست‌گذاری ملی مالکیت فکری در وزارت دادگستری است. یکی از وظایف این شورا سیاست‌گذاری ملی، ارائه خط مشی و تعیین راهبردهای لازم در حوزه مالکیت فکری است" (پاپی، صادق‌زاده و ایقان، یوسفی‌فر، 1396). شاید به واسطه همین حضور فعال، بتواند در عرصه سیاست‌گذاری حق مولف برای کتابخانه‌ها پیش قدم شود. با این رویکرد، توجه به حقوق مادی و معنوی آثار و حفاظت از آنها در کتابخانه‌ها از اهمیت دوچندانی برخوردار است. بر همین اساس، در پژوهش حاضر، قوانین و مقررات در خصوص حق مولف بررسی و تحلیل شده است و پورتال‌ها و سیاست‌های موجود در برخی از کتابخانه‌ها در داخل و خارج از کشور، مطالعه و تحلیل شدند. پژوهش کنونی پس از تحلیل قوانین، آیین‌نامه‌ها و پورتال‌های کتابخانه‌ها و مطابق با قوانین جاری، راهکارهایی برای تهیه سیاست حق مولف در کتابخانه‌ها ارائه و پیشنهاد می‌دهد. تا کتابخانه‌ها با داشتن سیاستی مدون و چارچوبی قانونی از حق مولف منابع اطلاعاتی به منظور ارائه خدمات به کاربران استفاده کنند. بنابراین، پژوهش پیش‌رو با توجه به مسئله پژوهش به دنبال پاسخ به پرسش‌های زیر خواهد بود:

1. در حال حاضر، وضعیت حق مولف منابع چاپی و دیجیتال در کتابخانه ملی ایران چگونه است؟

2. راهکارهای موجود برای بهبود وضعیت حق مولف منابع چاپی و دیجیتال در کتابخانه ملی ایران کدام است؟

پیشینه پژوهش

برای رصد و پایش مطالعات و پژوهش‌های انجام شده، در پایگاه‌های داخلی مانند اپک کتابخانه ملی ایران، گنج ایراندک، پرتال جامع علوم انسانی و پرتال علمی جهاد دانشگاهی و پایگاه‌های خارجی نظیر اشپرینگر^۳، گوگل اسکالر^۴،

7. Coates, Owen and Reilly

7. قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان 1348 و اصلاحیه بعدی آن (1389): قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای 1379؛ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی 1352؛ قانون تجارت الکترونیکی 1382.

1. Springer

2. Google Scholar

ساینس دایرکت^۱ و امرالد^۲ با استفاده از کلیدواژه‌ها و عبارات، حق مولف یا مالکیت فکری^۳ در کتابخانه‌ها، حق مولف و منابع/منابع دیجیتال^۴، سیاست حق مولف^۵، مالکیت داده^۶، جستجو انجام شد. پژوهش‌های اندکی در موضوع پژوهش انجام شده بود که در ادامه پژوهش‌های نسبتاً مرتبط بیان می‌شوند (جدول 1).

جدول 1. تصویری توصیفی از پژوهش‌های انجام شده

نویسنده / سال	روش	هدف	یافته‌ها
رضایی (1390)	تحلیلی	مالکیت فکری در آثار دانشگاهی	مشترک بودن مالکیت حقوق مادی در آثار دانشگاهی بین دانشگاه و دانشجو
پایی (1394)	کیفی	بررسی حقوق مولفان پایان‌نامه‌ها در ایران از سه جنبه حقوقی، فنی و فرهنگی	تحلیل حقوق مادی و معنوی در رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها با توجه به ذینفعان آنها؛ ارائه اقدامات فنی و آموزشی برای حفاظت از حق مولف رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها
چهرقانی، فهیم‌نیا و نقشینه (1394)	کیفی	معیارهای ارزیابی و تولید کتاب‌های گویا از دیدگاه تولیدکنندگان	حق مولف از جمله مقوله‌های اصلی در تولید محتوای کتاب گویا
بیگ زاده و رسولی (1395)	کیفی و تطبیقی	مطالعه تطبیقی متون قانونی حق مولف در ارتباط با پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در ایران و دو کشور توسعه‌یافته	اذعان به مالکیت شخص دانشجو در رساله و پایان‌نامه با وجود تاثیر اساتید راهنما، مشاور و داور
زابلی مهدی‌آبادی (1397)	توصیفی-تحلیلی	حق تکثیر مولف و استثنای وارد بر آن در حقوق داخلی و بین‌الملل	حق تکثیر مؤلف، یکی از مهم‌ترین حقوق مالی و مسلم پدید آورنده اثر است میتوان گفت اساسی‌ترین حق مالی در نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری، حق تکثیر است. حق تکثیر را حق انحصاری پدیدآورنده بر تجویز یا منع تکثیر اثر توسط دیگران در صورت نسخه‌برداری از اثر تعریف کرده‌اند. این حق از پیش شرط‌های برخورداری از منافع مادی اثر به شمار می‌رود.
آموزگار (1398)	پیمایشی-تحلیلی	چالش‌های حق مولف منابع دیجیتال متنی	مسائل و چالش‌های حق مولف منابع دیجیتالی متنی از دیدگاه مدیران کتابخانه‌های دیجیتالی دانشگاهی شهر تهران به ترتیب اهمیت و اولویت عبارتند از: کاستی‌های قانونی، استثنائات و استفاده منصفانه، ماهیت فضای دیجیتالی، فعالیت کتابخانه‌ها، فناوری‌های حفاظتی، سیستمی و شبکه‌ای، اقتصاد، قراردادهای و مجوزها، ملاحظات اخلاقی.
رسولی، علیپورحافظی و سلیمانی (1398)	کیفی	عناصر کلیدی در کسب و کار فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی دیجیتال	توجه به مسائل حقوقی در تدوین خط مشی فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی دیجیتال
وحیدی (1399)	پیمایشی	حق مولف در کتابخانه‌های دیجیتال	مهم‌ترین تاثیر کتابخانه‌های دیجیتال بر جنبه‌های حقوقی، فنی، اقتصادی و مدیریتی حق مولف از دیدگاه متخصصان عبارت است از: ایجاد ابهام در بسیاری از قوانین حق مولف اخلال در اعمال قانون، عدم کنترل صحیح بر قیمت‌گذاری و ضعیف شدن بازار فروش، دشواری در تعیین روش مناسب برای استفاده از منابع دیجیتالی ضمن رعایت حق مولف، ابهام در نحوه اعمال و اجرای قوانین در محیط دیجیتال

3. Science Direct
4. Emerald
5. Copyright and Intellectual Property
1. Digital Resources
2. Data Policy
3. Data Ownership

<p>تعیین چارچوب قانونی حق مولف، آرشیوسازی محتوای دیجیتال تحت قانون، ذخیره‌سازی موقت و دائم، تهیه نسخه پشتیبان از منابع دیجیتال، انتشار مقاله روزنامه (در اثر استخدام)، تکثیر مقاله روزنامه‌ها با اهداف انتفاعی و غیرانتفاعی، حمایت قانون حق مولف از مقاله روزنامه‌ها، مالکیت عمومی روزنامه‌ها و تکثیر روزنامه‌ها در ارتباط با حفاظت و آرشیوسازی دیجیتال با توجه به چارچوب‌های قانونی و حق مولف می‌توانند در قوانین و در کتابخانه ملی ایران جهت حفاظت دیجیتال از روزنامه‌ها بهره‌برداری شود. همچنین اجرای برنامه‌های حفاظت و آرشیو دیجیتال در کتابخانه‌ها و مراکز آرشیوی نیازمند بهره‌گیری از استانداردها و مدل‌هایی مانند OAI و توجه به فراداده‌های حقوقی است.</p>	<p>تحلیل مسائل حقوقی حفاظت و آرشیو دیجیتال روزنامه‌ها در کتابخانه‌های ملی ایران، استرالیا و کنگره آمریکا</p>	<p>پای (1401)</p>	<p>تطبیقی و تحلیل اسنادی</p>
<p>نقش مهم خط مشی و سیاست‌ها در اکثر کتابخانه‌ها؛ نیاز به روزآمد کردن سیاست‌های مربوط به مالکیت حق مولف آثار در کتابخانه‌ها</p>	<p>مالکیت حق مولف و تاثیر آن بر کتابخانه‌های دانشگاهی</p>	<p>گاساوی^۱ (2003)</p>	<p>تحلیلی</p>
<p>کسب مجوز و رضایت مالک اثر برای عرضه پایان‌نامه‌ها به عموم</p>	<p>بررسی مالکیت فکری در پایان‌نامه‌های الکترونیکی</p>	<p>اندرو^۲ (2004)</p>	<p>تحلیلی</p>
<p>استثنائات اجازه به کتابخانه‌ها شامل: 1) تکثیر آثار، بدون محدودیت صریح برای پژوهش، مطالعه و یا اهداف مشابه؛ 2) تکثیر تمام آثار یا تقریباً تمام انواع آثار را برای اهدافی مانند پژوهش؛ 3) تکثیر انواع مشخص آثار را برای اهدافی مانند پژوهش</p>	<p>استثنائات و محدودیت‌های حق مولف برای کتابخانه‌ها و آرشیوها را در بین 184 کشور در زمینه قوانین حق مولف</p>	<p>کروز (2008)</p>	<p>تحلیلی</p>
<p>الزامی نبودن اخذ مجوز برای استفاده‌های قانونی؛ نیاز به کسب مجوز توسط دانشگاه</p>	<p>حق مولف رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها در چین</p>	<p>یوجینگ^۳ (2012)</p>	<p>تحلیلی</p>
<p>دریافت مجوز جهت اشاعه و اسکن رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها؛ دسترسی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها در محیط‌های دانشگاهی در صورت نداشتن مجوز</p>	<p>بررسی رساله‌ها و پایان‌نامه‌های الکترونیکی در کتابخانه دانشگاهی توگو</p>	<p>اسکوفل و سوکویا^۴ (2013)</p>	<p>تحلیلی</p>
<p>دسته‌بندی آثار با توجه به حق مولف: آثار تحت حمایت حق مولف؛ آثاری با وضعیت حق مولف دوجبهی (مانند آثار گمنام و نایاب) و آثار در مالکیت عمومی. نیاز چارچوب قانونی برای حمایت از کتابخانه‌های دیجیتال و حفظ دانش</p>	<p>واکاوی الزامات حقوقی کتابخانه‌های دیجیتال برخط</p>	<p>پانزی^۵ (2014)</p>	<p>تحلیلی</p>

1. Gasaway
2. Andrew
3. Ujing
4. Schöpfel, Soukouya
5. Panezi

چپچیرچیر، کوانیا و لیمو ¹ (2020)	کیفی / دلفی	چالش‌های حقوق مالکیت فکری در کتابخانه‌های دیجیتال دانشگاهی کنیا	علی‌رغم چارچوب‌های قانونی داخلی و بین‌المللی در زمینه حقوق مالکیت فکری در کنیا، نقض آن از طریق سرقت علمی رخ می‌دهد. نبود سیاست‌های ناکافی حقوق مالکیت فکری، وجود آثار گمنام و نبود هماهنگی در استانداردهای در نقض حقوق مالکیت فکری از جمله چالش‌های پیش‌رو کتابخانه‌های دیجیتال در کنیا است.
ادو و ون در والت ² (2021)	آمیخته	ارزیابی میزان آگاهی کاربران از قوانین حق مولف در کتابخانه‌های دانشگاهی غنا	آگاهی از قوانین و خط مشی‌های حق مولف بر حفاظت از حق مولف تاثیر گذاشته است.
پاپی ³ (2022)	تحلیل اسنادی	تحلیلی از حقوق مادی و معنوی در قوانین و کتابخانه‌های ایران، هند، روسیه، مالزی، سنگاپور، اتریش، دانمارک، فرانسه، سوئیس و آلمان	نحوه تکثیر از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها (بخشی و یا متن کامل) و تعیین مقدار صفحات برای تکثیر منابع در کتابخانه‌ها برای حفظ استفاده منصفانه، اخذ مجوز از ناشران برای برخی از منابع تحت حمایت حق مولف، تدوین و توسعه سیاست کپی-رایت در کتابخانه‌ها، ایجاد و ترویج شغل کتابدار حق مولف در کتابخانه‌ها، از جمله یافته‌ها و پیشنهادهای پژوهش است.
مامابولو و دیوردولو ⁴ (2023)	کیفی	شناسایی الزامات و کشف چالش‌های استفاده از خدمات کتابخانه دیجیتال در لیمپوپو آفریقای جنوبی	خرید مجوزهای دیجیتال و پرداخت هزینه اشتراک مجموعه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی برای حفاظت از حق مولف منابع؛ پرداخت غرامت مالی به نویسندگان؛ استفاده‌های غیرتجاری از منابع؛ استفاده از بیانیه حق مولف در نسخه‌برداری از آثار

جمع‌بندی پیشینه پژوهش

پس از جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف داخلی و خارجی، می‌توان پژوهش‌های انجام‌شده را در چند دسته قرار داد؛ دسته اول، به پژوهش‌هایی اختصاص دارد که حق مولف در آثار و کتابخانه‌های دانشگاهی را مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. پژوهش‌های رضایی (1390)؛ گساوی (2003) و ادو و ون در والت (2021) در این دسته قرار می‌گیرند. در این پژوهش‌ها، کتابخانه‌های دانشگاهی را ملزم به تدوین سیاست و خط مشی حق مولف برای منابع کتابخانه‌ای می‌کنند. دسته دیگری از پژوهش‌ها مانند: اندرو (2004)، یوجینگ (2012)، اسکویفل و سوکویا (2013)، پانزی (2014)، پاپی (1394)؛ بیگزاده و رسولی (1395)؛ آموزگار (1398)؛ رسولی، علیپورحافظی و سلیمانی (1398)؛ وحیدی (1399)؛ چپچیرچیر، کوانیا و لیمو (2020)؛ پاپی (1401) و مامابولو و دیوردولو (2023) حق مولف در منابع شامل رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها، منابع دیجیتال و روزنامه‌ها را تحلیل و واکاوی کرده‌اند. در برخی از پژوهش‌های فوق مانند اندرو (2004)، یوجینگ (2012)، اسکویفل و سوکویا (2013)، پانزی (2014)، پاپی (1394) و بیگزاده و رسولی (1395) به تحلیل حق مولف در رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها پرداخته بودند. تحلیل حقوق مادی و معنوی، مالکیت اثر، اخذ مجوز، استفاده‌های قانونی از رساله‌ها و پایان‌نامه‌ها و داشتن چارچوب قانونی در دسترسی به آنها از جمله موضوعات مورد تاکید در پژوهش‌های یادشده بود. همچنین در پژوهش پانزی (2014) حق مولف در منابع کتابخانه‌ای و ارائه پیشنهادهای عملیاتی بیان شده بود. در پژوهش‌های آموزگار (1398)، رسولی، علیپورحافظی و سلیمانی

6. Chepchirchir, Kwanya and Limo
1. Adu and Van der Walt
2. Papi
3. Mamabolo and Durodolu

(1398) و وحیدی (1399) بر کاستی‌های قانونی، استثنائات و استفاده منصفانه، قراردادهای و مجوزها، تدوین خط مشی منابع دیجیتال و ابهام در نحوه اعمال و اجرای قوانین در محیط دیجیتال تاکید کرده‌اند.

مجوزهای دیجیتال و بیانیه حق مولف در نسخه‌برداری از آثار از جمله نکات مهم در پژوهش‌های پاپی (1401) و مامبولو و دیوردولو (2023) بود. برخی از پژوهش‌ها به حق تکثیر منابع در قوانین کشورها پرداخته بودند. پژوهش‌های زابلی مهدی‌آبادی (1397)، کروز (2008) و پاپی (2022) در این دسته جای می‌گیرند. تکثیر از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها (بخش یا متن کامل) و تعیین مقدار صفحات برای تکثیر منابع در کتابخانه‌ها، تعیین چارچوب قانونی حق مولف و آرشوسازی محتوای دیجیتالی تحت قانون در پژوهش‌های فوق تبیین شده است. همچنین اهمیت حق مولف در منابع در پژوهش چهرقانی، فهیم‌نیا و نقشینه (1394) بیان شده است. ضرورت توجه به حق مولف در تولید محتوا و منابع کتابخانه‌ای در این پژوهش مورد تاکید قرار گرفت.

همچنین پژوهش‌های بسیاری در خارج از کشور از منظری دیگر و از نگاه کاربر موضوع حق مولف را مورد کنکاش قرار داده بودند، پژوهش ادو و ون در والت (2021) از آن جمله است. این پژوهش به آگاهی‌بخشی کاربران از قوانین حق مولف و تاثیر آن بر حفاظت از آثار پرداخته بود که به دلیل ارتباط کمتر با پژوهش کنونی تنها به یک نمونه از آن پژوهش‌ها اکتفا شد. با این اوصاف، تنها پژوهش‌های کروز (2008)؛ پانزی (2014) ارتباط بیشتری به نسبت سایر پژوهش‌ها با پژوهش کنونی دارند. البته در پژوهش کروز (2008) مطالعه تطبیقی از قوانین برخی از کشورها مورد رصد قرار گرفته بود. در پژوهش پانزی (2014) هم توجه بیشتر بر منابع دیجیتال و الزامات حقوقی پیرامون آن بررسی شده بود. در حالی که در پژوهش حاضر ضمن مطالعه قوانین حق مولف ایران و برخی کشورهای دیگر، تلاش شده تا توصیه‌های سیاستی با توجه به قوانین داخلی مورد نیاز کتابخانه‌ها ارائه شود. بنابراین آنچه که از بررسی پژوهش‌ها به دست آمد، تاکنون پژوهشی که به تحلیل حق مولف در منابع کتابخانه‌ای کتابخانه ملی ایران بپردازد انجام نشده است. در این پژوهش آنچه که مورد نیاز کتابداران در بحث حق مولف منابع است به صورت کاربردی بیان شده و تلاش شده مسائل حقوقی و حق مولف منابع به صورت عملیاتی و قابل درک به جامعه مخاطبان یعنی کتابداران عرضه شود.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است به این دلیل که به دنبال ارائه راه‌حل و راهکار برای حل مساله حق مولف منابع کتابخانه‌ای در ایران است. با رویکرد پژوهش کیفی انجام شده است و از نظر روش گردآوری داده‌ها، روش تحلیل اسنادی¹ برای پژوهش حاضر به کار برده شد. چون هدف توصیف و تحلیل موضوع حق مولف و مسائل مرتبط با آن در قوانین، آیین‌نامه‌ها و پورتال کتابخانه‌هاست. تا از طریق تحلیل آنها بتوان راهکارهایی برای کتابخانه‌های ایران و کتابخانه ملی ایران ارائه کرد. "روش تحلیل اسنادی روشی کیفی است که پژوهشگر تلاش می‌کند تا با استفاده نظام‌مند و منظم از داده‌های اسنادی به کشف، استخراج، طبقه‌بندی و ارزیابی مطالب مرتبط با موضوع پژوهش خود اقدام نماید. مراحل اجرای روش تحلیل اسنادی عبارت است از: 1) انتخاب موضوع، تعیین اهداف و پرسش‌ها 2) بررسی‌های اکتشافی و پیشینه پژوهش 3) انتخاب رویکرد نظری 4) جمع‌آوری منابع، نمونه‌گیری و تکنیک‌های بررسی منابع (تعیین واژگان

1. استفاده از اصطلاح "روش کتابخانه‌ای" به جای روش اسنادی، کاملاً تقلیل‌گرایانه است. زیرا در روش اسنادی می‌توان از اسناد غیرکتابخانه‌ای بهره برد و تکنیک‌های متعددی در روش اسنادی به کار گرفته می‌شوند که بسیار روش‌مندتر از صرف خواندن چند متن قابل دسترس در کتابخانه است (صادقی فسایی و عرفان‌منش، 1394).

کلیدی، استفاده از فهرست مطالب و فهرست اعلام، فیش‌برداری الکترونیکی، مرور نظام‌مند، طبقه‌بندی و جداول مفهومی، فنون تقلیل داده‌ها، تفسیر نظری آمارها) 5) پردازش (ارزیابی مجدد و رعایت ادبیات پارادایمی)، نگارش و گزارش (جمع‌بندی و ارائه نقطه نظر) (صادقی فسایی، عرفان‌منش، 1394). بررسی و انتخاب اسناد، مطالعه، و تحلیل و تفسیر از مراحل اصلی در روش تحلیل اسنادی است. مراحل یادشده در بخش‌های مختلف پژوهش کنونی از انتخاب موضوع، گردآوری مبانی و ادبیات پژوهش تا گردآوری داده‌ها و بحث مورد توجه قرار گرفته‌اند.

انتخاب کتابخانه ملی ایران به دلیل تنوع منابع، اعتبار و مرجعیت میان کتابخانه‌های ایران بود. این موضوع در قانون اساسنامه کتابخانه ملی ایران مصوب مجلس شورای اسلامی (1369) با ارائه مصادیقی همچون گردآوری، حفاظت، سازماندهی و اشاعه اطلاعات مربوط به آثار مکتوب و غیرمکتوب؛ پژوهش و برنامه‌ریزی علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی و اتخاذ تدابیر و اخذ تصمیمات لازم برای صحت، سهولت و سرعت امر تحقیق و مطالعه در همه زمینه‌ها به منظور اعتلای فرهنگ ملی و انجام تحقیقات مربوطه بیان شده است. بر همین اساس، کتابخانه ملی به عنوان جامعه اصلی پژوهش انتخاب شد. اما برای بررسی و ارائه راهکارهای دقیق‌تر و کشف تجربه سایر کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور در زمینه اجرای حق مولف، مطالعه و تحلیل سایر کتابخانه‌ها هم صورت گرفت. بنابراین با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و ترتیبی کتابخانه‌هایی که حدس زده می‌شد اطلاعات بیشتری در زمینه موضوع پژوهش ارائه کنند، انتخاب شدند. بررسی و تحلیل پورتال‌ها هم به ترتیب تا جایی ادامه یافت که اطلاعات گردآوری‌شده در زمینه حق مولف به حد اشباع رسید. بر همین اساس، 36 پورتال کتابخانه‌های منتخب ملی کشورهای منتخب، کتابخانه‌های دانشگاهی و دیجیتال منتخب داخل و خارج از کشور، علوم پزشکی و عمومی داخلی (جدول 2) تحلیل شدند.

جدول 2. فهرست پورتال‌های مورد مطالعه

نوع کتابخانه	نام کتابخانه	نشانی پورتال
کتابخانه‌های ملی منتخب	ایران	https://www.nlai.ir/home
	روسیه	http://nlr.ru/eng
	مالزی	https://www.pnm.gov.my/
	سنگاپور	https://www.nlb.gov.sg/WhoWeAre/AboutUs/AboutNLB.aspx
	کتابخانه کنگره آمریکا	https://www.loc.gov/
	استرالیا	https://www.nla.gov.au/
	اتریش	http://www.onb.ac.at/
	دانمارک	http://www5.kb.dk/en/nb/
	فرانسه	http://www.bnf.fr/
	آلمان	https://www.dnb.de/EN/Home/home_node.html
کتابخانه‌های دیجیتال ملی منتخب	آمریکا	https://www.loc.gov/collections/
	استرالیا	https://www.nla.gov.au/content/the-nature-of-the-library-s-digital-collections
	فرانسه	https://www.bnf.fr/en/gallica-bnf-digital-library
	سوئیس	https://www.nb.admin.ch/snl/en/home/collections/digital-collections.html
	ایران	http://dl.nlai.ir/ui/forms/index.aspx
	سیدنی ¹ استرالیا	https://www.library.sydney.edu.au/
	تورنتو ² کانادا	https://onsearch.library.utoronto.ca/

1. Sydney
2. Toronto

https://libraries.mit.edu/	موسسه فناوری ماساچوست ¹	کتابخانه‌های دانشگاهی منتخب
https://library.yale.edu/	آمریکا ییل ² آمریکا	دنیا
https://www.bodleian.ox.ac.uk/home	آکسفورد (کتابخانه بادلیان) ³	
https://library.ut.ac.ir	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	
https://centrallib.alzahra.ac.ir/tabid/450/Default.aspx	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا	
https://lib.uma.ac.ir/	کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع رسانی دانشگاه محقق اردبیلی	کتابخانه‌های
http://library.sharif.ir/home	کتابخانه مرکزی صنعتی شریف	مرکزی دانشگاهی
http://library.khu.ac.ir/	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	منتخب ایران
https://centlib.mui.ac.ir/	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان	
https://centlib.mums.ac.ir/	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی مشهد	
https://iums.ac.ir/fa?sid=20	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه علوم پزشکی ایران	
https://zums.ac.ir/index.php?slc_lang=fa&sid=25&slct_pg_id=12672	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی زنجان	
https://centlib.tums.ac.ir/	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی تهران	
https://b2n.ir/x95640	اداره کل کتابخانه‌های عمومی استان خراسان رضوی	
https://azerbaijansharghi.iranpl.ir/portal/home/	آذربایجان شرقی	کتابخانه‌های
https://qom.iranpl.ir/portal/home/	قم	عمومی منتخب
https://mazandaran.iranpl.ir/portal/home/	مازندران	ایران
www.tehranpl.ir	تهران	

بررسی و تحلیل پورتال‌ها در سه مرحله و در بازه‌های زمانی فروردین، آبان 1400 و مرداد 1402 انجام شد. برای تحلیل پورتال‌های کتابخانه‌ای از مشاهده "دقیق یا منظم"⁴ (نادری، سیف‌نراقی، 1399) استفاده شد تا پورتال‌ها و متون و قوانین به صورت دقیق بررسی و تحلیل شوند. همچنین در برخی موارد از طریق پست الکترونیک و ارتباط با کتابخانه‌ها، اطلاعات مورد نظر دریافت شد. ضمن اینکه در پورتال کتابخانه‌های مورد بررسی اطلاعاتی از داشتن خط مشی و سیاست حق مولف و موضوعات مشابه با آن یافت نشد. به همین دلیل برای تکمیل اطلاعات در این خصوص، با تعداد 7 نفر از کتابداران و متخصصان با داشتن تجربه کاری (10 سال به بالا) و آشنا به حق مولف مصاحبه انجام شد. با توجه به اینکه بیشترین ارتباط با موضوع حق مولف در کتابخانه‌ها را متخصصان و کتابداران واحدهای فراهم‌آوری، اطلاع‌رسانی و دیجیتال به عهده دارند، به همین منظور، کتابداران از این واحدها انتخاب شدند. بنابراین مشاهده و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته دو ابزار استفاده‌شده در پژوهش حاضر بودند (جدول 3).

جدول 3. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

3. Massachusetts Institute of Technology (MIT)
 4. Yale
 5. Oxford (Bodleian Library)
1. Precise or structured observation

ردیف	سمت	تعداد
1	دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی / مسئول خدمات فنی	1
2	دکترا و کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی / مسئول واحد فراهم‌آوری منابع کتابی و نسخ خطی	2
3	کارشناس ارشد و کتابدار بخش اطلاع‌رسانی	3
4	کارشناس فناوری اطلاعات / مسئول واحد دیجیتال‌سازی	1
	مجموع	7

با توجه به تحلیل داده‌ها تکنیک‌های متعددی از روش پژوهش اسنادی، برای می‌توان از پژوهشی جمله

فرا تحلیل‌های کیفی، تحلیل محتوا، تحلیل مجدد آمارها، تحلیل ثانویه، کدگذاری و طبقه‌بندی استفاده نمود (صادقی فسایی و عرفان‌منش، 1394). بنابراین با توجه به اهداف و پرسش‌های پژوهش، از کدگذاری اولیه، ثانویه و طبقه‌بندی برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. در کدگذاری باز از کدگذاری اولیه و ثانویه استفاده شده است. برای کدگذاری باز، ابتدا متن مصاحبه‌ها پیاده شد و در دفعات متعدد مرور و بازخوانی شدند. در کنار تحلیل و پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، بررسی آیین‌نامه‌ها و قوانین هم انجام گرفت. پژوهشگر سطر به سطر داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، آیین‌نامه‌ها و پورتال‌ها را بررسی و جملات و مفاهیم اصلی موجود در هر خط یا پاراگراف را در قالب کامنت مشخص و به هر جمله کدی داده شد. به عبارتی، "داده‌ها به واحدهای معناداری تقسیم می‌شوند که این کار را تقطیع داده‌ها می‌گویند" (حریری، 1385، ص 245). برای کدها از مفاهیم مصاحبه‌شوندگان و مفاهیم مرسوم در متون و منابع مورد مطالعه استفاده شد. بدین ترتیب تعداد 116 کد اولیه، در مرحله بعدی کدهای ثانویه هم، 188 کد مفهومی، 227 مقوله و 5 طبقه به دست آمد. در واقع کدهای اولیه که مشابه بودند به کدهای ثانویه و کدهای ثانویه مشابه نیز در قالب تعدادی مقوله و در طبقات مشترک از نظر موضوع قرار گرفتند. دلیل اینکه تعداد کدهای ثانویه (188 کد مفهومی) از کدهای اولیه بیشتر است به دلیل برداشت‌ها و مفاهیم متعددی است که از موضوعات به دست آمد. بنابراین برای درک بهتر موضوع و مفهوم، مفاهیم با برداشت‌های مرتبط لحاظ شدند.

با توجه به اینکه در مرحله بعدی کدگذاری باز، مفهیمی که به دست آمد بر اساس ارتباطی که با موضوعات مشابه داشت، طبقه‌بندی می‌شود، شکل‌گیری طبقات در این مرحله است. به هر طبقه عنوانی اختصاص داده شد. عنوان‌های انتخابی باید بیشترین همخوانی را با داده‌های موجود که نمایانگر آن است، داشته باشند. در این مرحله مقوله‌های مشابه در قالب طبقات همگن قرار گرفتند.

برای اعتبار پژوهش کیفی در پژوهش حاضر، از سه معیار "اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری و قابلیت اطمینان" (لینکلن و گوبا 1985، نقل در حریری 1385، ص 65) استفاده شد. استفاده از ابزارهای مشاهده دقیق منابع، قوانین و اسناد و مصاحبه با متخصصان آشنا به موضوع در کتابخانه‌ها برای گردآوری داده‌ها به صحت داده‌ها کمک بسیار کرد. همچنین بررسی و تحلیل پورتال‌ها در سه مرحله در زمان‌های مختلف و انجام تحلیل منابع و متون و مصاحبه‌ها و رفت و برگشت و مراجعه مکرر به آنها، درک درست و تحلیل بهتری از موضوع به دست آمد. همچنین یافته‌های این پژوهش که حاصل تحلیل پورتال‌های مختلف در موضوع حق مولف است، می‌تواند با نتایج مطالعات دیگر در موقعیت‌های متفاوت مورد مقایسه قرار گیرد. ضمن اینکه در این پژوهش از انتخاب جامعه پژوهش تا گردآوری داده‌ها و نحوه تحلیل آنها به

صورت مبسوط شرح داده شده است، تا امکان بررسی توسط هر فرد دیگری وجود داشته باشد. بر همین اساس، انجام شیوه‌های یادشده می‌تواند تا حدود زیادی اعتبار پژوهش کنونی را تضمین کند.

یافته‌ها

وضعیت موجود حقوق مادی و معنوی منابع چاپی و دیجیتال در کتابخانه ملی ایران

تحلیل وضعیت حال حاضر منابع چاپی و دیجیتال کتابخانه ملی ایران از نظر رعایت حق مولف بر مبنای دو حق مادی و معنوی پدیدآور که در قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان سال 1348 بیان شده است، انجام شد. بر همین اساس، برای اطلاع از این موضوع، تمام آیین‌نامه‌های کتابخانه ملی ایران در خصوص شیوه تحویل منابع، متون مربوط با موضوع پژوهش و پورتال‌های کتابخانه ملی و سامانه دیجیتال کتابخانه ملی پایش و تحلیل شدند¹. همچنین برای تکمیل تر شدن موضوع، با برخی از کارشناسان و مدیران مسئول مرتبط با حوزه فراهم‌آوری و اطلاع‌رسانی منابع کتابی و دیجیتال در کتابخانه ملی و برخی کتابخانه‌های بزرگ کشور به منظور اخذ نظراتشان در خصوص حق مولف در منابع کتابخانه‌ای، مصاحبه انجام شد. همانطور که پیشتر بیان شد، به منظور گزارش داده‌های کیفی، یکی از روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها در روش تحلیل اسنادی، استفاده از کدگذاری باز است که در بخش تحلیل یافته‌ها از آن استفاده شد. بدین منظور که ابتدا مصاحبه‌ها و آیین‌نامه‌ها و برخی از فرم‌های تحویل مدرک (حاوی اطلاعات ارزشمند)، سطر به سطر بررسی و کدهایی به آنها داده شد. تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش، حاکی از آن است که تعداد 116 کد اولیه، 188 کد مفهومی، 227 مقوله به دست آمد که به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم، موضوعات مرتبط با حق مولف بیان شده بود. بنابراین مقولات مشابه و مشترک در 3 طبقه حقوق مادی و معنوی، مجوز و موافقتنامه و استفاده منصفانه دسته‌بندی شدند. نمونه‌ای از نتایج کدگذاری باز بر اساس کد ثانویه، کدهای مفهومی، مقوله‌ها و طبقه‌ها ارائه شده است (جدول 4).

جدول 4. کدگذاری ثانویه حاصل از تحلیل آیین‌نامه‌ها (نمونه‌ای از تحلیل اسنادی)

جامعه پژوهش	نمونه جملات	کدهای مفهومی	مقوله‌ها	طبقه
کد 3: آیین‌نامه	منابع اهدایی به نام فرد اهدا کننده ثبت و اعلام وصول می‌گردد.	ثبت منابع اهدایی با نام اهداکننده	حفظ حقوق معنوی اهداگر	حقوق مادی و معنوی پدیدآور
کد 5: آیین‌نامه	اسکن از کل کتاب در مورد کتابهای درسی امکان پذیر نمی باشد. ولی کتابهای لاتین (چاپ خارج) را می‌توان به صورت کامل اسکن کرد...	- ممنوعیت اسکن تمام متن کتاب فارسی - آزاد بودن اسکن تمام متن کتابهای لاتین	شرط حمایت برای انتشار نخستین بار اثر در ایران	

1. منابع اسنادی به دلیل اینکه در طرح دیگری توسط دکتر صدیقه احمدی فصیح در زمان انجام پژوهش حاضر در دست انجام بود، در این پژوهش در نظر گرفته نشد.

	- موافقتنامه - مجوز - حمایت از حقوق نویسندگان	- کسب اجازه از نویسندگان برای در دسترس قرار دادن متن کامل آثار	... در همان زمان با دعوت از نویسندگان و ناشران کودک و نوجوان، طبق اجازه‌نامه‌های کسب شده، کتاب‌های دیگری به مجموعه افزوده شد. برخی نویسندگان و ناشران اجازه قرار دادن تمام منابع منتشرشده‌شان را به کتابخانه ملی دادند و برخی دیگر عناوین مدنظرشان را ذکر کردند...	کد 4: آیین‌نامه
مجوز و موافقتنامه	اخذ مجوز و موافقتنامه	کسب مجوز برای انتشار فاکسیمیله نسخ خطی از واحد مربوطه	انتشار عکسی (/فاکسیمیله) و الکترونیکی منابع اداره کل کتاب‌های خطی و نادر منوط به موافقت شورای نظارت بر انتشارات سازمان و انعقاد قرارداد خاص و یا کسب مجوز از «اداره کل کتاب‌های خطی و نادر» است.	کد 1: آیین‌نامه
استفاده منصفانه	هدف و ویژگی استفاده	هدف آموزشی و پژوهشی	فراهم آوردن امکان دسترسی به منابع علمی و پژوهشی کتابخانه؟ برای مراجعه‌کنندگان و ارتقای سطح کیفی خدمات کتابخانه در جهت پشتیبانی فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در دانشگاه ...	کد 5: آیین‌نامه
استفاده منصفانه	حجم استفاده شده از اثر	استفاده محدود از صفحات پایان‌نامه‌ها	در کتابخانه دیجیتال و به منظور حفظ قانون مالکیت معنوی، نسخه‌های پایان‌نامه، باید بصورت محدود ارائه شوند (صفحه عنوان، فهرست، چکیده و تعداد صفحه محدود از منبع)	کد 6: آیین‌نامه

همانگونه که در جدول 4 مشخص است، ستون اول از سمت راست، جامعه تحت بررسی، ستون دوم، جملات اصلی که از متن آیین‌نامه‌ها استخراج شده است، ستون سوم، مفهوم‌هایی است که توسط پژوهشگر به جملات کلیدی اختصاص یافت. ستون چهارم نیز، ارائه مفهوم به شکل مقوله‌هایی است که در مراحل بعدی کدگذاری ثانویه یکپارچه شده‌اند. ستون پایانی نیز طبقاتی است که به مقوله‌های مشترک اختصاص داده شده است و مقولات مشترک هر یک در ذیل طبقه مربوط به خود از نظر موضوعی قرار گرفته‌اند. در ادامه به تشریح و تبیین طبقات و مقولات به دست‌آمده در ارتباطات با منابع کتابخانه‌ای و چگونگی ارتباط موضوع حق مولف و رعایت آن پرداخته می‌شود:

الف. حقوق مادی و معنوی پدیدآور اثر: با توجه به اینکه مطابق قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال 1348، حق تکثیر، عرضه و ارائه اثر، حق حرمت نام و عنوان پدیدآور و تصمیم‌گیری در نحوه و زمان انتشار، به حقوق معنوی و مادی پدیدآور مربوط می‌شود و موارد فوق بیشترین ارتباط را با کتابخانه‌ها دارند. بنابراین براساس داده‌های به دست‌آمده، پدیدآور می‌تواند حق مادی خود را به ناشر اثر واگذار نماید. اما حق معنوی غیرقابل انتقال است. تمام حقوقی که برای یک اثر فیزیکی در نظر گرفته می‌شود، برای قالب دیجیتال آن نیز مدنظر قرار می‌گیرد و تفاوتی ندارد. در کتابخانه ملی نیز منابع مختلفی در مخازن مختلف نگهداری و به صورت امانت، تکثیر، تحویل مدرک در اختیار مراجعان قرار می‌گیرند. در هر شیوه ارائه خدمات، حفظ حق معنوی پدیدآور یعنی حفظ حرمت نام و عنوان پدیدآور و تصمیم‌گیری در نحوه و زمان انتشار اثر باید رعایت شود. مستندسازی نام پدیدآور و سایر ذینفعان اثر در هنگام

سازماندهی آن و ثبت در اپک کتابخانه ملی، یکی از مصادیق رعایت حق معنوی پدیدآور است. این موضوع در یکی از آیین‌نامه‌های مورد بررسی اشاره شده است: "منابع اهدایی به نام فرد اهدا کننده ثبت و اعلام وصول می‌گردد (کد 3).

ثبت اطلاعات صاحب اثر که در اغلب موارد، فرد اهداکننده نیست و ثبت منابع اهداشده به کتابخانه با نام اهداکننده اثر، احترام و حفظ حقوق صاحب اثر و سایر اشخاص مانند اهداکننده را فراهم می‌کند.

در خصوص تکثیر و حق نشر که از جمله حقوق مادی پدیدآور اثر محسوب می‌شود، باید بیان کرد که تکثیر نسخ خطی و کتاب سنگی در کتابخانه ملی انجام نمی‌شود. با توجه به دیجیتال‌سازی این منابع، ارائه خدمات از طریق سامانه دیجیتال ملی امکان‌پذیر است. در خصوص کتاب‌های سربی و سایر منابع نفیس کتابخانه ملی شامل کتاب‌های فارسی چاپ سربی پیش از سال 1320، و کتب لاتین تا پیش از سال 1900، کتابهای مصور، گراور، کتابهای مصور، کتابهای اهدایی به سلاطین و نظایر آن، امکان تکثیر وجود ندارد بلکه با داشتن کارت عضویت و یا مدارک شناسایی معتبر، در حضور کارشناس مخزن نفیس، متقاضی می‌تواند از کتاب استفاده نماید. امکان امانت و تکثیر آن و یا انتقال آن به بیرون از کتابخانه امکان‌پذیر نیست. شیوه تکثیر و ارائه فایل الکترونیکی اثر به مراجعه‌کننده در آیین‌نامه کتابخانه ملی بیان شده است:

"اسکن از کل کتاب در مورد کتابهای درسی امکان‌پذیر نمی‌باشد. ولی کتابهای لاتین (چاپ خارج) را می‌توان به صورت کامل اسکن کرد..." (کد 5)

چون مطابق قانون یادشده، آثاری از حمایت حقوق مادی برخوردار هستند که برای نخستین بار در کشور منتشر شده باشند و قبلاً در جای دیگری منتشر نشده باشند و با توجه به اینکه ایران در کنوانسیون برن عضویت ندارد، بنابراین کتابهای لاتین (چاپ خارج از کشور) در زمره حمایت قانون حق مولف قرار نمی‌گیرند و از نظر حقوق مادی، حقی بر آن مترتب نیست، هر چند از نظر اخلاقی رعایت حقوق مادی و معنوی پدیدآور اثر توصیه می‌شود. **ب. استفاده منصفانه:** همانطور که در جدول 4 مشاهده می‌شود، در تمام کتابخانه‌ها هدف از ارائه خدمات، در راستای اهداف آموزشی و پژوهشی بیان می‌شود که با عامل اول استفاده منصفانه یعنی هدف مطابقت دارد. بدین معنی که هدف کتابخانه‌ها جنبه تجاری ندارد. در یکی از آیین‌نامه‌های کتابخانه ملی به صراحت این موضوع بیان شده است: "...فراهم آوردن امکان دسترسی به منابع علمی و پژوهشی کتابخانه؟ برای مراجعه‌کنندگان و ارتقای سطح کیفی خدمات کتابخانه در جهت پشتیبانی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در دانشگاه..." (کد 5).

در خصوص ماهیت اثر، به اثر تحت حمایت حق مولف اشاره می‌کند و اینکه اثر استفاده شده جزء آثار مورد حمایت حق مولف است یا خیر. تقریباً تمام آثاری که در کتابخانه‌ها و کتابخانه ملی نگهداری می‌شود، جزء آثار مورد حمایت حق مولف هستند و در ماده 2 قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال 1348 به صراحت آثار مورد حمایت بیان شده‌اند. بنابراین عامل دوم نیز برای کتابخانه‌ها مشکلی ایجاد نمی‌کند. اما در خصوص عامل سوم که به حجم استفاده شده از اثر اشاره دارد. در یکی از آیین‌نامه‌های کتابخانه ملی، محدودیت دسترسی به صفحات پایان‌نامه‌ها بیان شده است: "در کتابخانه دیجیتال و به منظور حفظ قانون مالکیت معنوی، نسخه‌های پایان‌نامه، باید بصورت محدود ارائه شوند (صفحه عنوان، فهرست، چکیده و تعداد صفحه محدود از منبع)" (کد 6).

با این رویه تا حدود زیادی حقوق مادی و معنوی پدیدآور اثر مبنی بر حق تکثیر و حق تصمیم‌گیری در مورد نحوه و زمان ارائه پایان‌نامه رعایت شده است. هر چند کتابخانه ملی می‌تواند با اعمال مدت زمان دسترسی بر حق کاربر به استفاده قانونی از اثر هم صحنه گذارد. **ج. مجوز و موافقتنامه:** همانطور که در جدول 4 بیان شده است، کسب اجازه از نویسندگان برای در دسترس قرار دادن متن کامل آثار بر حفاظت از حقوق مادی و معنوی پدیدآور تأکید می‌کند. در

یکی از آیین‌نامه‌های کتابخانه ملی ایران به کسب اجازه از صاحبان آثار اشاره و توجه شده است. می‌توان گفت حقوق معنوی و مادی صاحبان آثار در نظر گرفته شده است. به گونه‌ای که در جای دیگری از این خط مشی به این موضوع به شیوه دیگری پرداخته است. کسب اجازه برای عرضه کتاب‌های کودکان و نوجوانان بر سامانه دیجیتال ملی که با اخذ مجوز از صاحبان آثار انجام شده است:

"... در همان زمان با دعوت از نویسندگان و ناشران کودک و نوجوان، طبق اجازه‌نامه‌های کسب شده، کتاب‌های دیگری به مجموعه افزوده شد. برخی نویسندگان و ناشران اجازه قرار دادن تمام منابع منتشرشده‌شان را به کتابخانه ملی دادند و برخی دیگر عناوین مدنظرشان را ذکر کردند..." (کد ۱).

یکی از شیوه‌های استفاده از آثار پدیدآورندگان آثار جدید، کسب اجازه از آنهاست که با توجه به اهداف آموزشی و پژوهشی کتابخانه‌ها، شیوه مناسبتری برای در دسترس قراردادن قانونی منابع محسوب می‌شود. عرضه اثر جزء حقوق مادی پدیدآور اثر محسوب می‌شود که منابع در فضای دیجیتال کتابخانه ارائه شده است. همچنین در حوزه منابع خطی و نادر کتابخانه ملی ایران هم به اخذ مجوز برای انتشار نسخ خطی اشاره شده است.

یکی از دلایل مراجعان برای دسترسی به کتابهای خطی و نادر، انتشار آنهاست. انتشار نسخ خطی و کتاب سنگی در قالب فاکسیمیل (یا چاپ عکسی) انجام می‌شود. در این خصوص ناشر ضمن اشاره به عنوان و نام پدیدآور منبع و استناددهی، اجازه از کتابخانه ملی را نیز باید اخذ نماید:

"انتشار عکسی (/فاکسیمیل) و الکترونیکی منابع اداره کل کتاب‌های خطی و نادر منوط به موافقت شورای نظارت بر انتشارات سازمان و انعقاد قرارداد خاص و یا کسب مجوز از «اداره کل کتاب‌های خطی و نادر» است" (کد 4).

به دلیل قدمت نسخ خطی و نادر در کتابخانه ملی و داشتن حق مادی آثار، بنابراین کتابخانه ملی به عنوان صاحب حق مادی نسخ قدیمی است که مدت حمایت قانونی (50 سال) از آنها منقضی شده است. به همین دلیل کسب اجازه از صاحب اثر صورت می‌گیرد.

راهکارهای تعیین حقوق مادی و معنوی منابع چاپی و دیجیتال در کتابخانه ملی ایران

برای پاسخ به پرسش فوق و ارائه راهکارهای عملیاتی از تجربه سایر کتابخانه‌ها در زمینه اجرای حق مولف استفاده شد. بنابراین نیاز به بررسی سیاست حق مولف در سایر کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور بود. به عبارتی، سیاست حق مولف در سایر کتابخانه‌ها چگونه است؟ به همین منظور، مطالعه و بررسی پورتال کتابخانه‌های ملی، دانشگاهی، علوم پزشکی، و عمومی در داخل و خارج از کشور در بازه زمانی فروردین، آبان 1400 و مرداد 1402 و مصاحبه با متخصصان انجام شد. همچنین قوانین موضوعه مرتبط مانند قانون حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان 1348 تحلیل شد. موضوعات استفاده متعارف و منصفانه، استفاده غیرانتفاعی، حقوق مادی و معنوی پدیدآور، اخذ اجازه و نقض حقوق پدیدآور به شکل‌های مختلف در قانون یادشده بیان شده است.

بر همین اساس، استفاده منصفانه، استفاده غیرانتفاعی، حقوق مادی و معنوی پدیدآور و مجوز که در استفاده از منابع کتابخانه‌ای بیشترین کاربرد را دارند، در کتابخانه‌های مورد مطالعه مورد بررسی و واکاوی قرار گرفت. در جدول 5، تحلیل برخی از پورتال‌ها به صورت کلی بیان شده است.

جدول 5. حق مولف و موضوعات مرتبط با آن در کتابخانه‌های مورد مطالعه

نام کتابخانه	موضوع
--------------	-------

کنگره آمریکا	حق مولف / طول دوره حمایت / حقوق و دسترسی / وضعیت حق مولف / مجوز
ملی استرالیا	
ملی آلمان	حق مولف
ملی سوئیس	حق مولف
ملی اتریش	حق مولف / اطلاعات حفاظت داده
ملی دانمارک	حق مولف / طول دوره حمایت حق مولف
دانشگاه بیل	
دانشگاه سیدنی استرالیا	حق مولف / محدودیت‌های حق مولف و اهداف آموزشی و پژوهشی
بادلیان دانشگاه آکسفورد	
مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	حق مولف / محدودیت‌ها در آیین‌نامه
مرکزی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان	
کتابخانه ملی ایران	طول دوره حمایت از حق مولف در آیین‌نامه / ملاحظات قانونی در خصوص دسترسی، نسخه‌برداری، نشر منابع / مدیریت اطلاعات مربوط به حقوق نشر و تالیف و تعیین سطوح دسترسی برای کاربران داخل و خارج از ساختمان سازمان / استفاده منصفانه از منابع دارای حق مولف

با بررسی پورتال‌ها و مصاحبه با برخی از کتابداران مشخص شد، در کتابخانه‌های داخل کشور سیاست حق مولف و خط مشی به صورت مشخص وجود ندارد، بلکه در بین 36 کتابخانه مورد بررسی داخل و خارج از کشور تنها برخی از کتابخانه‌ها به این موضوع و موضوعات مرتبط با آن در پورتال‌ها یا آیین‌نامه‌های خود با تعبیر درست یا اشتباه پرداخته‌اند که در جدول 5 بیان شده است. با تحلیل پورتال‌های جامعه پژوهش در زمینه موضوعات استفاده منصفانه، حقوق مادی و معنوی پدیدآور، مجوز، استفاده غیرانتفاعی و نقض حقوق پدیدآور می‌توان به دورنمای کاملی از وضعیت حق مولف کتابخانه‌های سایر کشورها دست یافت و از آن به عنوان تجربه برای کتابخانه ملی ایران و سایر کتابخانه‌ها در داخل استفاده کرد. بنابراین آنچه در ادامه توصیف و تحلیل می‌شود حاصل این رویکرد است. در جدول 6، نمونه‌ای از کدگذاری ثانویه حاصل تحلیل برخی از پورتال‌های جامعه پژوهش بیان شده است.

جدول 6. نمونه کدگذاری ثانویه از اطلاعات موجود در برخی از پورتال‌ها و مصاحبه‌ها (نمونه‌ای از تحلیل اسنادی)

جامعه پژوهش	نمونه جملات	کدهای مفهومی	مقوله‌ها	طبقه
پورتال سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران	به دلیل رعایت حق مولف و ناشر تهیه اسکن از کتب موجود در کتابخانه ملی تا سقف ۲۰٪ از کل صفحات کتاب امکان پذیر است.	- توجه به قانون حق مولف ایران - تعیین سقف مقدار مجاز برای تکثیر از کتاب‌ها	- تکثیر مقدار محدود کتاب - حمایت از حقوق پدیدآورندگان آثار	
پورتال دانشگاه صنعتی شریف	مراجعین واجد شرایط می‌توانند طی هر ترم تحصیلی جهت دریافت 10 درصد کل صفحات پایان‌نامه منتخب خود درخواست نمایند.	- تعیین سقف مقدار مجاز برای تکثیر از پایان‌نامه	- تکثیر مقدار محدود پایان‌نامه - حمایت از حقوق پدیدآورندگان آثار	

استفاده منصفانه	- استفاده آموزشی و پژوهشی - قانون حق مولف ایالات متحده	- دسترسی به نقشه‌های پیش از سال 1922 به منظور استفاده آموزشی و پژوهشی - استفاده از نقشه مطابق بخش 17 قانون حق مولف ایالات متحده	The maps in the Map Collections materials were either <u>published prior to 1922</u> , produced by the United States government... . The Library of Congress is providing access to these materials for <u>educational and research purposes</u> and is not aware of any U.S. copyright protection (see Title 17 of the United States Code) or any other restrictions in the Map Collection materials.	پورتال کتابخانه کنگره آمریکا
	حق عرضه اثر	- عرضه اثر منقضی شده - مالکیت عمومی - توجه به قانون حق مولف ایالات متحده	- No permission is needed to <u>copy public domain works</u> ; however, use of public domain works may nevertheless be restricted by licensing terms or by principles of privacy or publicity law or other applicable law. Works published in the United States prior to 1923 are in the public domain. U.S. Government works (prepared by federal employees in the scope of their employment) are not subject to <u>copyright in the United States</u> .	
حقوق مادی و معنوی	توجه استاندارد مارک 21 به حقوق پدیدآور در فیلد 264 - بیانیه حق مولف	- انتشار اطلاعات مربوط به انتشار، توزیع و تولید اثر در مارک 21 - ذکر بیانیه حق مولف در فیلد 264	- Statement relating to the <u>publication, printing, distribution, issue, release, or production of a work</u> . Information in <u>field 264</u> is similar to information in <u>field 260</u> (Publication, Distribution, etc. (Imprint)). Field 264 is useful for cases where the content standard or <u>institutional policies</u> make a distinction between functions. In this field, Production, Publication, Distribution, <u>Manufacture and Copyright notice</u> date mentioned.	پورتال کتابخانه ملی کنگره آمریکا
	توجه به حق مولف اثر در استاندارد مارک 21	- بیانیه حق مولف برای حفاظت از حق مولف	Field contains a date associated with a notice of protection under copyright or a similar regime. Copyright dates include phonogram dates (i.e., dates associated with claims of protection for sound recordings).	

مجوز و موافقتنامه	اخذ مجوز	- اخذ مجوز از صاحبان آثار برای تکثیر، توزیع و استفاده از آثار فراتر از معافیت‌های استفاده منصفانه	Note that the written <u>permission of the copyright owners and/or other rights holders</u> (such as publicity and/or privacy rights) is required for <u>distribution, reproduction, or other use</u> of protected items beyond that allowed by fair use or other <u>statutory exemptions</u> .	
مجوز و موافقتنامه	استفاده از مجوز و موافقتنامه	- محدودیت استفاده از منابع الکترونیکی با موافقتنامه‌های مجوزدار - استفاده از منابع الکترونیکی به منظور اهداف شخصی، پژوهشی، بالینی و آموزشی در استفاده از منابع	The licensed electronic resources made available by the Yale University Library are for <u>the personal, clinical, research, scholarly, or instructional activities of current Yale University or Yale-New Haven Hospital faculty, staff, students and other authorized users</u> . MOST of the library's electronic resources are governed by <u>license agreements</u> that limit use of the e-Resources.	پورتال کتابخانه دانشگاه ییل
نقض حقوق پدیدآور	- نقض حقوق پدیدآور	- نقض حقوق پدیدآور با نقض مجوز	The misuse and <u>violation of prohibited uses</u> may result in loss of access to these resources for the entire Yale community. The Yale University Information Technology Appropriate Policy prohibits <u>violations of these license agreements</u> .	کتابخانه دانشگاه ییل
نقض حقوق پدیدآور	- نقض اثر - احراز هویت	- مسئولیت نقض اثر با کاربر استفاده‌کننده - استفاده از احراز هویت برای پیشگیری از نقض اثر	اگر اون منابع به صورت الکترونیکی از طریق پایگاهی در اختیار فرد قرار بگیره بله اون پایگاه باید جوابگو باشد. در پایگاهی که برای نابینایان با اکانتی که در اختیارشون قرار میدیم فرد موظف به بارگذاری فایل کارت بهزیستی و کارت معلولیت و احراز هویت میشوند. و فایل در اختیارشون قرار میدن. کاربر مخاطب و نابینا و کم بینا با اون اکانت احراز هویت میشه و کتابخانه در قبال نقض مسئولیتی ندارد.	مصاحبه / کد 2
استفاده منصفانه	- محدودیت تکثیر از پایان‌نامه‌ها	- دریافت فصل یا بخش پایان نامه‌های با کمتر از دوسال از دفاع	پایان نامه هایی هم که دوسال گذشته باشه از دفاعشون، کاربر میتونه فصل یا بخشی را به کتابخونه سفارش بده.	مصاحبه / کد 4

		- حفاظت از حقوق پدیدآورندگان آثار		
مصاحبه / کد ۲	پایگاه اطلاعات علمی نابینایان که این پایگاه مختص با حفظ نام اون مراکز اونجا بارگذاری میشه و یک نسخه برای دانشجو میگیریم که مبادله را داریم که با کتابخانه ها و مراکز دیگر مبادله را داریم. خدمات رسانی است خیلی جنبه مادی و اقتصادی نداره. انتفاع پیدا میکنه و بحثهای حقوقی کشیده میشه... هزینه ای از دانشجو برای گویاسازی منابع و ... گرفته نمیشه و رایگان هست. فایل صوتی بدون توجه به تاریخ نشر گویاسازی میشه.	- پایگاه اطلاعات علمی نابینایان - مبادله منابع مختص نابینایان با مراکز مرتبط - غیرانتفاعی بودن خدمات - رایگان بودن ارائه منابع اطلاعاتی به نابینایان - بی توجهی به تاریخ نشر منابع در گویاسازی - عدم انتفاع	- پایگاه اطلاعات علمی نابینایان - غیرانتفاعی بودن خدمات - مبادله منابع اطلاعاتی نابینایان - بی اطلاعی کتابداران از حقوق پدیدآورندگان آثار	غیرانتفاعی بودن
مصاحبه / کد 7	منابعی که از طریق دانلود تهیه می شد. با رجوع به پورتال پایگاههای اطلاعاتی مختلف، مقالات آن پایگاه دانلود و در مخزن دیجیتال نگهداری می شود و تاکنون در سامانه برای اطلاع رسانی و دسترس پذیری بارگذاری نشده است.	- تهیه منابع دیجیتال از سایر پایگاههای اطلاعاتی خارج از کتابخانه - نگهداری منابع دیجیتال دانلودی در مخزن دیجیتال - دسترس پذیر نکردن منابع دیجیتال دانلودی به دلیل مشکل مالکیت	- فراهم آوری منابع دیجیتال - دسترس پذیر نشدن منابع دیجیتال دانلودی به دلیل مشکل مالکیت منابع و نبود مجوز	
مصاحبه / کد 6	آیین نامه خاصی در خصوص حق مولف تهیه منابع نداریم.	نداشتن آیین نامه تهیه منابع و حق مولف	- فقدان سیاست حق مولف	حقوق مادی و معنوی
مصاحبه / کد 5	چیز مکتوبی برای دسترسی و ... نداریم. جلسات متعددی برگزار شد که بنویسیم آیین نامه مکتوب نداریم. بیشتر شفاهی کار میکنیم.	- نبود سیاست و خط مشی دسترسی	- سیاست دسترسی - مالکیت منابع	پدیدآور
مصاحبه / کد 2	اگر اون منابع به صورت الکترونیکی از طریق پایگاهی در اختیار فرد قرار بگیره بله اون پایگاه باید جوابگو باشد. در پایگاهی که برای نابینایان با اکانتی که در اختیارشون قرار میدیم فرد موظف به بارگذاری فایل کارت بهیستی و کارت معلولیت و احراز هویت میشوند. و فایل در اختیارشون قرار میدن. برای دانلود بکنه. بعد دانلود کاربر مخاطب و نابینا و کم بینا با اون اکانت احراز هویت میشه و کتابخانه در قبال نقض مسئولیتی ندارد.	- دانلود فایل با اطلاعات هویتی - احراز هویت کاربر - استفاده از پایگاه اطلاعات علمی نابینایان - مسئول نبودن کتابخانه در قبال ارائه خدمات و نقض اثر	- احراز هویت - کنترل دسترسی - نقض اثر	نقض حقوق پدیدآور

مجاز و موافقتنامه	- رعایت حقوق پدیدآور - شرایط اهداگر - مجوز - موافقتنامه	- مستندسازی اطلاعات اهداگر - اختصاص فضای جداگانه به منابع اهداگر - سایر خدمات با توجه به شرایط و توافق اهداگر و کتابخانه	برای دریافت منابع اهدایی به نامی ای را میدهند که شرایط را اعلام میکند. شرایطشون شامل: حتما همه در یکجا نگهداری شود و اسامی بالاش به تالار باشه دیده بشه امانت ندید و توافقی میکنیم با توجه به شرایط منابع و خود فرد.	مصاحبه/کد 5
----------------------	---	---	---	-------------

الف. حقوق مادی و معنوی پدیدآور اثر: یافته‌های حاصل از جدول فوق و در مصاحبه با یکی از کتابداران دیجیتال (مصاحبه کد 7) نشان می‌دهد، به دلیل انجام دانهادهای غیرمجاز توسط کتابخانه و نداشتن مالکیت و مجوز اثر، کتابخانه از ارائه مقالات و منابع دانهاده دیجیتال به کاربران خودداری کرده است. علی‌رغم اینکه نقض اثر با انجام دانهاده غیرمجاز رخ داده اما کتابخانه در ادامه برای احترام به حقوق پدیدآور اثر، اقدامات بعدی برای دسترسی کاربر را به دلیلی که اشاره شد را انجام نداده است. همانطور که در جدول 6 مشاهده می‌شود، این موضوع در مصاحبه‌های کد 5 و 6 توسط کتابداران هم بیان شده است و مستندسازی شیوه دسترسی به منابع و سیاست حق مولف در برخی از کتابخانه‌ها وجود ندارد. همچنین تحلیل پورتال کتابخانه کنگره آمریکا هم در خصوص احترام و حفظ حقوق معنوی پدیدآور حاکی از آن است که در استاندارد مارک 21 با اختصاص فیلد 264 خود به انتشار، توزیع و تولید اثر، به حفظ حقوق معنوی پدیدآور کمک می‌کند. مارک 21 توسط کتابخانه کنگره آمریکا منتشر و توسط سایر کتابخانه‌ها استفاده می‌شود. بیانیه حق مولف منابع در فیلد 264 آن اشاره شده است. همچنین حق عرضه و مالکیت اثر در پورتال کتابخانه کنگره آمریکا به روشنی بیان شده است. با توجه به مشترک بودن اطلاعات مربوط به حقوق مادی و معنوی با سایر طبقات، در ادامه سایر مفاهیم احصاء شده تشریح می‌شود. **ب. استفاده منصفانه:** همانطور که از بررسی و تحلیل پورتال‌های کتابخانه‌ای بدست آمد در خصوص استفاده از منابع اطلاعاتی مشخص شد که در برخی از دانشگاهها برای دسترسی به منابع و شرایط استفاده و میزان استفاده با توجه به شرایط کتابخانه مبدا است. در بیشتر کتابخانه‌های مورد بررسی امکان امانت کتابها وجود دارد و دسترسی به متن کامل کتابها به صورت کامل جهت حفظ حقوق مولف امکان‌پذیر نیست و تنها درصدی از کتاب تکثیر و در اختیار کاربر قرار داده می‌شود. تکثیر شامل نسخه‌های خطی، منابع کمیاب و ارزشمند نمی‌شود. همانگونه که در جدول 6 در مصاحبه با کتابداران و تحلیل پورتالها قابل مشاهده است، برخی از کتابخانه‌ها به میزان تکثیر از یک اثر توجه کرده‌اند و حتی درصد برای تکثیر از کتاب و پایان‌نامه مشخص کرده‌اند. به طور نمونه در کتابخانه ملی استرالیا میزان تکثیر از اثر را ده درصد تعیین کرده است. تعیین میزان تکثیر از اثر مطابق با قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال 1348 است که به استفاده متعارف از اثر اشاره می‌کند. همچنین مطابق حقوق مولفان، که حق تکثیر و عرضه، از جمله حقوق پدیدآور قلمداد کرده، بنابراین کتابخانه‌ها همانطور که در جدول مشاهده می‌شود به منظور رعایت استفاده منصفانه و حق مادی پدیدآور، برای تکثیر و عرضه آن، مقدار تعیین کرده‌اند. تعیین هر مقدار از اثر، نباید به منافع پدیدآور ضربه وارد کند و با منافع وی منافات داشته باشد. در مصاحبه با یکی از کتابداران محدودیت در دسترسی به پایان‌نامه‌ها برای رعایت حقوق پدیدآور و در راستای استفاده منصفانه از اثر بیان شد: "پایان‌نامه‌هایی هم که دو سال گذشته باشه از دفاعشون، کاربر میتونه فصل یا بخشی را به کتابخونه سفارش بده" (مصاحبه کد 2).

در کتابخانه کنگره آمریکا برای هر منبع اطلاعاتی حق مولف آن را مشخص کرده است. با توجه به بررسی برخی از پیشینه‌ها (رکوردها) در پورتال کتابخانه کنگره آمریکا مشخص شد که در پیشینه اطلاعات کتابشناختی اثر، فیلدی با عنوان حقوق و دسترسی اختصاص یافته است. در فیلد حقوق و دسترسی اطلاعاتی در خصوص دسترسی به منبع و حقوق مرتبط با آن نظیر صاحب اثر بیان شده است. مطابق قانون حق مولف ایالات متحده، مدت حمایت از اثر، 70 سال پس از مرگ پدیدآور اثر اعلام شده است و طبق پورتال کتابخانه کنگره، اگر فرد فوت کرده باشد، کتابخانه‌ها می‌توانند برای دسترسی عموم، از زمان انتشار 95 سال را در نظر بگیرند تا اثر در دسترس کاربران قرار دهند. همچنین در برخی از کتابخانه‌های ایران، دسترسی به منابع با اهداف آموزشی و پژوهشی و در قالب‌های خاص مانند کتاب گویا برای افراد کم‌توان ذهنی، نابینا، کم‌بینا و یا دارای معلولیت امکان‌پذیر شده است. در برخی از کتابخانه‌های مورد مطالعه ارائه خدمات به گروه‌های گفته‌شده را در دستور کار قرار داده‌اند اما هنوز با توجه به صراحت نداشتن قانون فعلی حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸، مسائل پیرامون دسترسی گروه‌های یادشده از جمله ابهامات قانون حق مولف در ایران محسوب می‌شود. این موضوع در مصاحبه با کتابداران هم بر آن تاکید شده است: "پایگاه اطلاعات علمی نابینایان که این پایگاه مختص با حفظ نام اون مراکز اونجا بارگذاری میشه و یک نسخه برای دانشجو میگیریم که مبادله را داریم که با کتابخانه‌ها و مراکز دیگر مبادله را داریم. خدمات رسانی است خیلی جنبه مادی و اقتصادی نداره. انتفاع پیدا میکنه و بحثهای حقوقی کشیده میشه.... هزینه ای از دانشجو برای گویاسازی منابع و ... گرفته نمیشه و رایگان هست. فایل صوتی بدون توجه به تاریخ نشر گویاسازی میشه (مصاحبه کد ۲).

همانطور که از مصاحبه با یکی از کتابداران مشخص است، منابع بدون توجه به تاریخ نشر و اجازه از ناشر و صاحب اثر، گویاسازی می‌شوند. یکی از دلایل این امر ابهام در قانون فعلی و نداشتن آگاهی کتابداران نسبت به حقوق پدیدآور اثر را می‌توان برشمرد.

ج. مجوز و موافقتنامه: در بیشتر کتابخانه‌های مورد بررسی، با کارت عضویت مجوز دسترسی به منابع را می‌یابند. همانطور که در جدول 6 هم بیان شده است، در کتابخانه کنگره و دانشگاه ییل این امکان فراهم شده که برای دسترسی کاربر به منابع الکترونیکی، اجازه از صاحب توسط کتابخانه کسب شده است. به عبارتی، ناشران مختلف برای منابع الکترونیکی مانند پایگاه‌های اطلاعاتی، مجلات الکترونیکی، متن کامل، چکیده‌ها و نظایر آن) با کتابخانه قرارداد منعقد کرده و در قبال پرداخت هزینه توسط کتابخانه، دسترسی به این پایگاهها برای کاربران مجاز خواهد بود. علاوه بر این کتابخانه در خصوص نحوه استفاده و شخص استفاده‌کننده نیز مذاکره می‌کند. اگر شرایط مجوز توسط کاربر نقض شود، مجوزدهندگان اجازه دارند که به طور موقت دسترسی را تعلیق کنند یا اینکه برای همیشه لغو صورت گیرد. برای استفاده از یک منبع الکترونیکی، شرایط مجوز و استفاده آنها از پایگاه مربوطه کسب می‌شود. در صورتی که مجوزی برای اثری وجود نداشته باشد مقررات استفاده منصفانه در مورد آن اثر لحاظ می‌شود. برای آثاری که نیاز به مجوز دارد، اخذ مجوز توسط کاربر انجام می‌شود و کاربر باید ملاحظاتی در ارتباط با مالک اثر برای اخذ مجوز مدنظر قرار دهد. در کتابخانه کنگره آمریکا به موضوع مجوز و موافقتنامه برای دریافت اثر اشاره شده است:

“Note that the written permission of the copyright owners and/or other rights holders (such as publicity and/or privacy rights) is required for distribution, reproduction, or other use of protected items beyond that allowed by fair use or other statutory exemptions”.

دسترسی به منابعی که با لحاظ کردن استفاده منصفانه، نیاز به استفاده‌های بیشتری است، اخذ مجوز از دارنده حق مولف (مالک اثر) ضروری است. اگر دسترسی به منابعی که در پورتال کتابخانه وجود دارد حق مولف را رعایت نکرده و یا بدون کسب اجازه از مالک اثر، دسترسی بدان داده شده است حتماً با کتابخانه مکاتبه انجام می‌شود.

کتابخانه‌ها حتی برای منابع اهدایی هم سیاست جداگانه‌ای را با توجه به توافق با صاحب اثر و یا اهداگر برای حفظ حقوق پدیدآور اتخاذ می‌کنند. همانطور که در جدول 6 و در مصاحبه کد 5 هم بیان شده است، این مسئله به ویژه برای منابع اهدایی با توجه به توافق طرفین صورت می‌گیرد.

د. استفاده غیرانتفاعی: مطالعه و تحلیل پورتال کتابخانه‌های مورد بررسی نشان داد که در تمام کتابخانه‌های مورد بررسی، هدف از ارائه خدمات به منظور اهداف آموزشی و پژوهشی بیان شده بود. هدفی که در موضوع "استفاده منصفانه" حق مولف آمده است. در برخی از موارد برای منابع قدیمی مانند نسخ خطی، کتابهای سنگی، عکسهای قدیمی، نشریات و نظیر آن با اخذ مبلغی اجازه مشاهده و دانلود وجود دارد. برای خدمات امانت بین کتابخانه‌ای هزینه از کاربر اخذ می‌شود. جدای از سفارش کتاب، امکان درخواست تکثیر مقالات از روزنامه‌ها، نشریات و کتاب‌ها نیز وجود دارد. تکثیر در قالب اسکن، عکس و فتوکپی از منابعی که در کتابخانه موجود است، با دریافت هزینه امکان‌پذیر است. این امکان برای کاربران وجود دارد که تصاویر آنالوگ یا دیجیتال را با توجه به شرایط حق مولف، استفاده غیرتجاری و مانند آن در اختیار داشته باشند. استفاده از منابع برای اهداف آموزشی در قالب برخورد منصفانه بلامانع انجام می‌شود. همانطور که در جدول به طور نمونه به وضعیت یکی از پورتال‌های کتابخانه‌ای در خصوص استفاده و اهداف غیرانتفاعی اشاره شده است. استفاده از منابع الکترونیکی در کتابخانه دانشگاه بیلبی به منظور اهداف شخصی، پژوهشی، بالینی و آموزشی در دسترس مخاطبانی قرار می‌گیرد که اغلب از میان پژوهشگران و کاربران قانونی محسوب می‌شوند و در راستای اهداف منصفانه و غیرانتفاعی خدمات ارائه می‌دهند. **ه. نقض حقوق پدیدآور:** مطالعه و تحلیل پورتال کتابخانه دانشگاهها نشان می‌دهد که برخی از کتابخانه‌ها به کاربران هشدار لازم را در خصوص نقض حقوق مادی و معنوی پدیدآور را در زمینه تکثیر و استفاده‌های غیرمجاز بیان می‌کنند. در کتابخانه دانشگاه بیلبی، نقض اثر توسط کاربران را زمینه‌ساز قطع دسترسی برای سایر کاربران مطرح می‌کند. همچنین با توجه به اینکه استفاده‌های غیرمجاز توسط کاربر، مسئولیتی را متوجه کاربر نمی‌کند اما کتابخانه‌ها با استفاده از اقدامات (تدابیر) فنی مانند احراز هویت تلاش می‌کنند از نقض اثر پیشگیری کنند. البته قانون حقوق مولفان فعلی هم ضمانت‌های لازم مدنی و کیفری را در باب نقض حقوق پدیدآور اتخاذ کرده است. برخی از کتابخانه‌ها برای اینکه از نقض حقوق پدیدآور جلوگیری به عمل آورند از تدابیر فنی مانند احراز هویت کاربران استفاده می‌کنند تا شاید با این شیوه بتوانند از دسترسی‌های غیرقانونی و غیرمجاز کاربر تا حدودی پیشگیری کنند. در مصاحبه کد 2، "... بعد از دانلود کاربر مخاطب و نابینا و کم بینا با اون اکانت احراز هویت میشه و کتابخانه در قبال نقض مسئولیتی ندارد." به نداشتن مسئولیت کتابخانه در قبال نقض‌های بعد از ارائه خدمات به کاربران اشاره شده است. ممکن است کاربری پس از احراز هویت و دانلود اثر، فایل دانلودشده را علی‌رغم تاکیدات کتابخانه مبنی بر ارائه‌نکردن فایل به اشخاص دیگر، در اختیار سایر کاربران هم قرار دهد که کتابخانه در چنین مواردی مسئولیتی نخواهد داشت. بنابراین بهتر است در سیاست و خط مشی حق مولف این موضوعات و تعهدات مدنظر قرار گیرند.

هشدارهای لازم در خصوص اینکه چه مواردی شامل نقض یک اثر محسوب می‌شود، در بیشتر کتابخانه‌های مورد مطالعه بیان نشده بود. بنابراین ناآگاهی کاربران در این زمینه می‌تواند زمینه‌ساز دوزدن‌های کاربر برای دسترسی به منابع شود. البته در برخی از موارد هم به دلیل آگاهی‌نداشتن از مصادیق نقض اثر، ممکن است به صورت سهوی رخ دهد.

بنابراین با توجه به تحلیلی که از پورتال‌های کتابخانه‌های منتخب در داخل و خارج از کشور انجام شد، برخی از راهکارهای عملیاتی برای استفاده به منظور رعایت حق مولف در منابع کتابخانه ملی و سایر کتابخانه‌ها به شرح زیر است:

1) کتابخانه‌ها برای حفظ حق معنوی پدیدآور، خود را موظف کنند تا در ثبت اطلاعات کتابشناختی اثر، قسمتی به "وضعیت حق مولف" اثر اختصاص دهند. کتابخانه‌ها می‌توانند در پیشینه (رکورد) کتابشناختی در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای مورد استفاده، فیلدی با نام "وضعیت حق مولف" یا "حقوق و دسترسی" در نظر بگیرند. در این فیلد، دسترسی خاص به اثر مشخص می‌شود. کتابخانه‌ها می‌توانند راهکارهایی که یاد شد را در این فیلد شرح دهند. به طور نمونه، در فیلد "وضعیت حق مولف" مربوط به پایان‌نامه چنین بیان شود: "اجازه استفاده از این اثر با توجه به تاریخ دفاع (بیش از سه سال) و اجازه پدیدآور (دانشجو) و دانشگاه جهت اهداف آموزشی، پژوهشی و شخصی منعی ندارد. کتابخانه امکان مشاهده متن کامل را با احراز هویت کاربر فراهم کرده است." (2) در خصوص منابعی که مراجعه‌کننده (یا کاربر) به دسترسی بیشتری نیاز دارد و خارج از حدود استفاده متعارف و منصفانه است. ضروری است مجوز آن از سوی کاربر از پدیدآور اخذ شود. کاربر در مکاتبه با پدیدآور برای اخذ مجوز نکاتی را رعایت کند: الف) نام اثری که به مجوز نیاز دارد. ب) مدت استفاده از اثر ج) نحوه استفاده از اثر د) زمینه استفاده از اثر ه) پایبندی کاربر به شرایط درخواست خود. 3) اگر منابعی که در پورتال کتابخانه و تالار دیجیتال وجود دارند و حق مولف آنها رعایت نشده و یا بدون اجازه دسترسی داده شده است، حتماً با کتابخانه مکاتبه شود. 4) دسترسی به منابع اهدایی، امانی و وقفی تابع شرایط موافقتنامه اولیه با مالک اثر هستند. 5) در بین منابع طبیعتاً منابعی که مدت مرگ نویسنده آنها از 50 سال گذشته، وجود دارد. بنابراین فروش این آثار به سایر کتابخانه‌ها ممنوع است، مگر اینکه با توافق مالک (ناشر یا نویسنده) صورت گیرد. که هزینه دریافتی نیز به آنها تعلق می‌گیرد. در غیر اینصورت به دلیل استفاده آموزشی و پژوهشی کتابخانه می‌تواند منابع را اهدا نماید. 6) کتابخانه‌ها موظفند اقدامات کنترل دسترسی و کنترل کپی جهت رعایت حقوق معنوی پدیدآور اتخاذ نمایند. 7) کتابخانه‌ها شرایط مجوز مانند نحوه دسترسی، دسترسی به شخص استفاده‌کننده را در پروفایل عضویت کاربر در نظر بگیرند. 8) در صورت تخطی و نقض مجوز، کتابخانه اجازه تعلیق یا لغو مجوز کاربر را دارد. 9) کتابخانه‌ها موظفند در موافقتنامه خود با پدیدآور موضوع مالکیت، طول دوره حمایت حق مولف، نحوه، تکثیر و انتشار اثر را مشخص کنند. 10) در صورتی که پدیدآور در موافقتنامه با کتابخانه هیچ شرطی مشخص نکرده باشد و حقوق مادی را به کتابخانه واگذار نموده باشد، تصمیم نهایی در خصوص دسترسی منبع به عهده کتابخانه است. البته این نافی حق معنوی پدیدآور نیست. چون حق معنوی غیرقابل انتقال است. 11) بهتر است کتابخانه‌ها برای جلوگیری از مشکلات بعدی و جلوگیری از نقض حق پدیدآور، در مرحله فراهم‌آوری از چارچوب پیشنهادی ثبت اثر استفاده کنند. با توجه به نتایج این پژوهش "چارچوب پیشنهادی ثبت حق مولف منابع" (شکل 1) ارائه شده است تا کتابخانه‌ها بتوانند از آن در راستای حفظ حقوق پدیدآوردگان استفاده کنند. در چارچوب پیشنهادی مذکور، عنوان اثر، نام نویسنده، حقوق مادی و معنوی آن، تاریخ ایجاد آن و گواهی ثبت اثر اشاره شده است. این نمونه پیشنهادی توسط فرد ارائه دهنده اثر به کتابخانه تکمیل می‌شود. در پایان نیز گواهی ثبت اثر به فرد داده می‌شود. و 12) جدای از تمام پیشنهادها و مباحث مطرح‌شده، شاید ایجاد دفتر/ اداره حق مولف در کتابخانه‌ها و به ویژه کتابخانه ملی ایران تا حدودی بتواند در رفع ابهامات، چالش‌ها و ساماندهی مسائل مربوط به حق مولف منابع و حفاظت از آنها فائق آید.

شکل 1. چارچوب پیشنهادی ثبت حق مولف آثار برای منابع کتابخانه‌ای در ایران

عنوان اثر:	
عنوان قبلی یا جایگزین:	
1. عنوان	تاریخ خلق (ایجاد یا پدیدآمدن) اثر
سالی که خلق اثر به اتمام رسیده است، به نحوی که اثر برای چاپ یا نشر، پخش یا اجرا آماده شده باشد:	تاریخ و ملیت نخستین انتشار اثر: روز/ ماه/ سال:

.....	
نام پدیدآور: نام مستعار پدیدآور: تاریخ تولد و وفات:	2. نویسنده
آیا اثر به سفارش انجام شده است؟ بله ☐ خیر ☐	
نقش پدیدآور در خلق اثر (در صورت مشترک بودن): ملیت پدیدآور (نام کشور): تابعیت فرد: محل اقامت:	
نام نویسنده به چه صورت در اثر آمده است؟ بی نام ☐ بله ☐ خیر ☐ نام مستعار/تخلص ☐ بله ☐ خیر ☐	
تالیف ☐ گردآوری ☐ ترجمه ☐ سایر ☐	3. نوع اثر
مدعی / یا مدعیان حق مولف (دارنده حق انحصاری): نام مدعی (مدعیان): (مثال: سفارش دهنده و ...) نشانی مدعی (مدعیان):	4. حقوق معنوی
انتقال اثر ^۲ : قرارداد مکتوب ☐ انتقال قانونی ☐ [مثال: واگذاری امتیاز نشر به ناشر] سایر ☐	5. حقوق مادی^۲
قبلا این اثر یا نسخه قبلی آن ثبت شده است؟ بله ☐ خیر ☐ اگر پاسخ شما مثبت است، چرا به دنبال ثبت مجدد هستید؟ (پاسخ مناسب را از کادر زیر انتخاب کنید)	6. ثبت قبلی
الف) نخستین ویرایش منتشر شده از اثر قبلی است که در قالب منتشر نشده به ثبت رسیده است. ☐	
ب) نخستین درخواست ارائه شده توسط نویسنده به عنوان مدعی حق مولف است. ☐	
پ) نسخه تغییر یافته، و در قسمت اثر اشتقاقی ^۴ یا گردآوری نشان داده شده است. ☐	
اگر پاسخ شما مثبت است، لطفا: شماره ثبت قبلی: سال ثبت:	
نام و آدرس مربوط به مکاتبات برای پیگیری درخواست را ارائه دهید. نام/ آدرس / استان / شهر / کدپستی:	7. مکاتبات
شماره تلفن و فاکس:	
پست الکترونیک:	
من بدینوسیله تایید میکنم که من: ☐ پدیدآور اثر ☐ ناشر	8. گواهی ثبت اثر
امضاء	

1. اسامی و نشانی مدعیان حق مولف در اثر داده شود، حتی اگر مدعی همان نویسنده باشد. حق مولف در یک اثر ابتدا به نویسنده کار تعلق دارد (در مورد یک اثر که به واسطه استخدام و سفارش پدیدآمده است). مدعی حق مولف هم نویسنده اثر یا شخص یا سازمانی است که حق مولف ابتدا متعلق به نویسنده‌ای است که حق به آن واگذار شده است. در اثر قرارداد مکتوب ممکن است حقوق مادی آن به فرد دیگری واگذار شود.

2. حق مادی قابل انتقال است اما حق معنوی غیرقابل انتقال است. ضمن اینکه حق مادی نیز برای مدت مشخص منتقل می‌شود و نه مادام العمر.
3. همانطور که در بند بالا ذکر شد، مدعی ممکن است نویسنده نباشد، و حق مادی واگذار شده باشد. بنابراین قالب‌های انتقال اثر باید ذکر شود. حتی اگر مدعی همان نویسنده‌ای باشد که در قسمت دوم آمده است، اطلاعات وی در این قسمت وارد شود.

1. هر نوع اثر یا آثاری که این اثر براساس آنها گردآوری یا اقتباس شده باشد.

☐ وکیل پدیدآور ☐ نماینده مجاز نویسنده / ناشر / مالک حق (حقوق) انحصاری هشتم (با توجه به ردیف 4 جدول) تاریخ امضاء دستنویس: لطفا در کادر روبرو امضاء کنید.	
--	--

8. لطفا آدرس را برای ارسال گواهی در کادر زیر بنویسید:

نام
خیابان/کوچه
استان/شهر/کد پستی

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این پژوهش تلاشی برای اشاعه و ترویج حق مولف در کتابخانه‌ها و پررنگ کردن نقش کتابخانه ملی در تدوین سیاست‌ها و استانداردهای کاربردی در این زمینه است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل حقوق مادی و معنوی منابع کتابخانه‌ای در کتابخانه ملی ایران و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت حال حاضر در کتابخانه‌ها انجام شد. بنابراین برای تحلیل وضعیت موجود تمام آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها، فرم‌های تحویل مدرک و سیاست‌هایی که به صورت مکتوب در شیوه فراهم‌آوری و اطلاع‌رسانی در کتابخانه ملی انجام شده بود، تحلیل شد. همچنین پورتال سازمان اسناد و کتابخانه ملی و سامانه منابع دیجیتال آن و سایر دانشگاهها مطابق آنچه در روش‌شناسی توضیح داده شد، بررسی و تحلیل شدند. ضمن این بررسی، 36 پورتال کتابخانه‌ها در داخل و خارج از کشور مطالعه و تحلیل شد. همچنین با 7 نفر از متخصصان در بخش‌های فراهم‌آوری، دیجیتال و اطلاع‌رسانی کتابخانه‌ها برای اطمینان از داشتن سیاست و خط مشی حق مولف مصاحبه انجام شد. تحلیل متون و منابع با روش تحلیل اسنادی صورت گرفت و برای تحلیل از کدگذاری اولیه و ثانویه استفاده شد. با توجه به پرسش‌های پژوهش که وضعیت و ارائه راهکارها در زمینه حقوق مادی و معنوی منابع کتابخانه-ای مدنظر قرار گرفته بود، یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که راهکارها و سیاست‌های توصیه‌ای حق مولف در کتابخانه‌ها را می‌توان در 5 طبقه دسته‌بندی کرد. شاخص‌های به‌دست‌آمده بیشترین اهمیت و کاربرد را در تدوین راهکارهای حقوق مادی و معنوی و سیاست حق مولف منابع چاپی و دیجیتال در کتابخانه‌ها به عهده دارند:

- دسته اول مربوط به حقوق مادی و معنوی پدیدآور اثر است. پس از بررسی پورتال کتابخانه ملی ایران و سامانه دیجیتال ملی در خصوص وضعیت کتابخانه ملی از نظر حقوق مادی و معنوی منابع، مشخص شد که هنوز سیاست حق مولف در مواجهه با این منابع به طور مشخص وجود ندارد. بنابراین نبود خط مشی و سیاست‌های ناکافی حق مولف و تدوین چارچوب قانونی آن و توجه به مسائل حقوقی، در پژوهش‌های چهرقانی، فهیم‌نیا و نقشینه (1394)؛ رسولی، علیپورحافظی و سلیمانی (1398)؛ چیچیچیر، کوانیا و لیمو (2020)؛ ادو و ون‌در‌والت (2021) و پاپی (1401) مورد توجه قرار گرفته است و بر حفاظت از حق مولف تاثیر گذاشته است. لزوم توجه به نقش مهم خط مشی و سیاست‌ها در اکثر کتابخانه‌ها در پژوهش گاساوی (2003) مورد تاکید قرار گرفته که با پژوهش حاضر همخوانی دارد.

استفاده از مستندسازی و ثبت اطلاعات صاحبان آثار برای حفظ حقوق پدیدآور در کتابخانه ملی ایران تا حدود زیادی می‌تواند کتابخانه را در حفظ حقوق معنوی پدیدآور یاری دهد. رابطه مستندسازی و ثبت اطلاعات کتابشناختی منابع در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای شاید یکی از ساده‌ترین شیوه‌های حفظ حق معنوی پدیدآور است بی‌آنکه کتابخانه‌ها از این موضوع مطلع باشند. این مسئله به جلوگیری از تحریف اثر کمک می‌کند. در قانون یادشده هم برای حفظ حقوق معنوی پدیدآور، "هرگونه تغییر یا تحریف در اثرهای مورد حمایت این قانون و نشر آن بدون اجازه پدیدآورنده ممنوع است". موضوع مالکیت منابع و صاحب اثر در پژوهش‌های رضایی (1390) و بیگزاده و رسولی (1395) بررسی شده بود. همچنین مستندسازی اطلاعات کتابشناختی اثر تنها در پژوهش پاپی (1394) برای پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها مورد توجه قرار گرفته بود. به گفته وی، این فرایند به خودی خود، اثبات مالکیت برای پدیدآور اثر را به همراه دارد که از حقوق معنوی پدیدآور اثر به خوبی حفاظت می‌شود. همچنین در خصوص رعایت حق حرمت نام و عنوان پدیدآورنده که از جمله حقوق معنوی پدیدآور محسوب می‌شود، کتابخانه‌ها موظف به حفظ و مستندسازی نام پدیدآور و سایر ذینفعان در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای هستند و از به کار بردن شکل ناقص نام پدیدآور خودداری کنند. استفاده از ابزارهای مستند نام برای اعتبارسنجی نام صحیح پدیدآور به ویژه نام‌های قدیمی، رعایت حق معنوی پدیدآور را نشان می‌دهد. این نکته در تمام کتابخانه‌ها صدق می‌کند.

- دسته دوم مربوط به استفاده منصفانه اثر است. در کتابخانه‌ها بیشترین بُعدی که می‌تواند کاربرد داشته باشد، استفاده منصفانه و استثنائات کتابخانه‌ای حق مولف است. هدف استفاده، ماهیت اثر و حجم اثر برای تکثیر از جمله عوامل استفاده منصفانه بودند که در منابع کتابخانه ملی ایران تا حدودی مورد توجه قرار گرفته است. در این پژوهش مطابق با عوامل استفاده منصفانه و قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال 1348، استثنائات و کاربردهای عملی آن برای کتابخانه‌ها تشریح شد. این موضوع در مطالعه سازمان جهانی مالکیت فکری که توسط کروز (2008) انجام شد نیز نادیده گرفته نشده و استثنائاتی برای کتابخانه‌ها جهت استفاده و تکثیر آثار تحت حمایت حق مولف به منظور تکثیر در قالب اهداف آموزشی، پژوهشی و شخصی بیان می‌کند. همین مسئله در مواد 7، 8، 9 و 10 قانون پیشگفته ایران نیز بر آن تصریح شده است و به استفاده آموزشی و نقل اثر در حدود متعارف اشاره می‌کند. در ماده 8 از قانون یادشده ایران به استفاده متعارف از اثر، اشاره شده است. همانطور که بیان شد، در قانون مورد اشاره، به استفاده متعارف و مجاز با اهداف آموزشی و پژوهشی برای کتابخانه‌ها و موسسات دارای فعالیت غیرانتفاعی اجازه داده شده است. البته مقدار و میزان استفاده از اثر که به عوامل استفاده منصفانه اشاره دارد، در قانون مبهم است و اجازه تفسیرهای مختلف به استفاده‌کنندگان را می‌دهد. توجه به هدف از استفاده، ماهیت اثر و مقدار بخش استفاده شده در کتابخانه‌ها اهمیتی دوچندان دارد. بر همین اساس، نتایج پژوهش کنونی با پژوهش پاپی (2022) مبنی بر نحوه تکثیر از منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌ها (بخشی و یا متن کامل) و تعیین مقدار صفحات برای تکثیر منابع در کتابخانه‌ها برای حفظ استفاده منصفانه همخوانی دارد. همچنین در پژوهش زابلی مهدی‌آبادی (1397) بر اهمیت حق تکثیر به عنوان یکی از پیش‌شرط‌های حقوق مادی مورد تاکید قرار گرفته است. البته همانطور که در پژوهش وحیدی (1399) هم اشاره شده است، تعریف استفاده متعارف در قانون فعلی کمی مبهم بیان شده و حدود، کیفیت و نحوه استفاده آن تعریف نشده است. بر همین اساس، این ابهام اجرای قانون را در مراجع قضایی با تنگنای عملی مواجه می‌کند. هر چند، کتابخانه‌ها برای داشتن سیاست حق مولف جامع، لاجرم باید رویه‌ها و فرایندهای مقابله با تخلفات و استفاده‌های غیرقانونی را تشریح کنند. به گونه‌ای که در پژوهش آموزگار (1398) استثنائات و استفاده منصفانه به عنوان چالش‌های حق مولف منابع دیجیتال متنی نام برده شده است.

- دسته سوم مربوط به مجوز و موافقتنامه است. تا صاحب اثر و حقوق مترتب بر آن شناسایی نشود، تصمیم‌گیری در خصوص دسترس‌پذیری منابع و اخذ مجوزهای لازم برای استفاده مجاز توسط کاربر ایجاد مشکل می‌کند. چرا که در صورت بی‌توجهی به اخذ مجوز و موافقتنامه از صاحب اثر برای دسترسی به منابع، نقض حق پدیدآور را به دنبال خواهد داشت. این موضوع در پژوهش‌های یوجینگ (2012)، اسکوپفل و سوکویا (2013) و اندرو (2004) بررسی شده است. ضمن اینکه پژوهش کنونی در همین راستاست و اخذ مجوز و موافقتنامه را از ابعاد مهم در سیاست حق مولف کتابخانه‌ها بیان می‌کند. همچنین نتایج پژوهش مامابولو و دیوردولو (2023) بر خرید مجوزهای دیجیتال و بیانیه حق مولف تاکید دارد و در پژوهش آموزگار (1398)، قراردادهای مجوزها به عنوان چالش‌های حق مولف منابع دیجیتال متنی قلمداد شده‌اند.

- دسته چهارم مربوط به استفاده غیرانتفاعی است. برخی از کتابخانه‌ها با توجه به ذات پژوهشی و آموزشی بودن خود، خدمات را به طور رایگان و با دریافت حق عضویت به کاربران ارائه می‌دهند. اما، برخی از کتابخانه‌ها برای ارائه خدمات در خصوص اسکن منابع، مبالغی با عنوان "جوه حاصل از درآمدهای فرهنگی" دریافت می‌کنند. این مبالغ هر چند اندک، به نظر می‌رسد برای هزینه‌های مربوط به دستگاهها و خدمات دریافت می‌شود و نه درآمدزایی. چرا که اگر قصد درآمدزایی مدنظر باشد، تسهیم منافع میان کتابخانه، صاحب اثر و سایر ذینفعان باید صورت گیرد و اسکن منابع هم با مجوز صاحب اثر امکان‌پذیر خواهد بود.

همچنین برخی از کتابخانه‌ها برای ارائه خدمات غیرانتفاعی، به ارائه خدمات به کاربران خاص با این رویکرد می‌پردازند. علی‌رغم نبود قانون مشخص برای ارائه خدمات به گروه‌های خاص مانند افراد کم‌توان، نابینا و کم‌بینا، اما با در نظر گرفتن شرایط گروه‌های خاص، خدمات را به طور رایگان در اختیار آنها قرار می‌دهند. با اینکه معاهده مراکش هنوز در مجلس شورای اسلامی تصویب نشده و جنبه اجرایی پیدا نکرده است، اما، برخی از کتابخانه‌ها در همین راستا خدماتی ارائه می‌دهند. معاهده مراکش به منظور تسهیل دسترسی به اوراق چاپی برای نابینایان، معلولان دیداری و دیگر معلولان خوانشی در ۲۷ ژوئن ۲۰۱۳ به تصویب رسید و از ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۶ نیز لازم‌الاجرا شده است. ایران در سال ۲۰۱۴ این معاهده را امضا کرد (شاکری، ۱۳۹۷). با توجه به اینکه هنوز در مجلس شورای اسلامی تاکنون مصوب نشده است، بنابراین معاهده فوق در ایران جنبه اجرایی نیافته است. این معاهده امکان حمایت همه‌جانبه برای گروه‌های خاص یادشده را فراهم می‌کند. پس با توجه به اجرایی‌نشدن این معاهده، کتابخانه‌های داخل کشور با توجه به قانون موجود حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ و استثناهای وارد بر آن، می‌توانند نسبت به تهیه منابع برای افراد و گروه‌های خاص یادشده اقدام کنند. هرچند، قانون فعلی در این خصوص از جامعیت برخوردار نیست اما کتابخانه‌ها تا حدودی می‌توانند به آن استناد کنند و ارائه خدمات غیرانتفاعی را در دستور کار خود قرار دهند.

- در دسته پنجم، نقض حقوق پدیدآور اثر مورد توجه قرار گرفته است. نقض حقوق پدیدآور یکی از شاخص‌ها و ابعاد در سیاست حق مولف در کتابخانه ملی ایران محسوب می‌شود. در قانون تفاوتی بین منابع دیجیتال و چاپی وجود ندارد. بنابراین محیط دیجیتال از نظر رعایت حق معنوی و مادی تفاوتی با محیط فیزیکی ندارد و منابع عرضه شده در محیط دیجیتال نیز مورد حمایت قانون بوده و تجاوز به حقوق پدیدآوردگان آنها در این محیط نقض محسوب می‌شود. برخی از کتابخانه‌های مورد مطالعه در داخل کشور، به دلایل مختلف اقدام به دانلودهای دسته‌ای از منابع دیجیتال شامل مقالات و کتابهای الکترونیکی می‌کنند که به دلیل نداشتن مجوز و مالکیت اثر، نمی‌توانند منابع دانلودشده را به

صورت قانونی در اختیار کاربران قرار دهند. بنابراین، انجام چنین اقدامات مشابهی صرفاً انباشتگی منابع در انبار دیجیتال و مشکل فضای ذخیره‌سازی را به همراه خواهد داشت. بنابراین کتابخانه‌ها از طرفی با ندادن دسترسی به کاربران، تلاش دارند حقوق مادی و معنوی پدیدآور را رعایت کنند اما شاید به دلیل نداشتن آگاهی و نبود سیاست و خط مشی مدون در حفاظت و دسترسی قانونی هر چه بهتر منابع با حفظ حقوق پدیدآور دچار سردرگمی می‌شوند.

بنابراین، در صورت نقض اثر و نداشتن مجوزهای قانونی، امکان اعتراض و پیگیری صاحبان آثار وجود دارد. همانطور که در قانون یادشده آمده است:

"هر کس تمام یا قسمتی از اثر دیگری را که مورد حمایت این قانون است بنام خود یا بنام پدیدآورنده بدون اجازه او و یا عالملاً عامداً بنام شخص دیگری غیر از پدیدآورنده نشر یا پخش یا عرضه کند بحسب تأدیبی از شش ماه تا ۳ سال محکوم خواهد شد. " یا "هر کس بدون اجازه ترجمه دیگری را بنام خود یا دیگری چاپ و پخش و نشر کند بحسب تأدیبی از سه ماه تا یکسال محکوم خواهند شد".

بنابراین تعیین مجازات برای انتشار اثر بدون اجازه مترجم و به نام شخص دیگر در قانون مشخص شده است که در قالب ضمانت اجرای کیفری برای حفاظت از حقوق پدیدآورندگان آثار بیان شده است.

در مورد ضمانت اجرای مدنی، باید به قوانین متفرقه دیگر استناد کرد، وگرنه در قانون گفته‌شده، تنها برخی از مواد به این مسئله اشاره دارند. در ماده 1، قانون مسئولیت مدنی مصوب 1339 آمده است: «هرکس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد». البته همین قوانین هم می‌تواند تا حدودی جبران خسارت نماید، اما مسئله‌ای که هست عدم اقامه دعوی از طرف فرد متضرر است.

با توجه به نتایج پژوهش کنونی به طور کل آثار در کتابخانه‌ها را با توجه به حق مولف می‌توان چنین دسته‌بندی کرد، آثاری که تحت حمایت حق مولف هستند؛ آثاری که در مالکیت عمومی قرار می‌گیرند و طول دوره حمایت حق مولف آنها منقضی شده و در دسترس عموم قرار می‌گیرند؛ و آثاری که به صورت گمنام (بی‌نام) و ارزشمند هستند و البته قانون در خصوص آثار گمنام ساکت است. آثار تحت حمایت حق مولف با توجه به حقوق مادی و معنوی پدیدآور دسترسی به آنها مشخص می‌شود. که همسو با پژوهش پانزی (2014) است که به این نوع منابع با توجه به حق مولف تأکید دارد. درنهایت، با توجه به یافته‌های پژوهش کنونی پیشنهاد می‌شود، کتابخانه‌ها تدوین سیاست حق مولف در استفاده از منابع را در پیش گیرند. همچنین توصیه می‌شود، کتابخانه‌ها با بهره‌گیری از پیشنهادها و راهکارهایی مانند ایجاد فیلد "حقوق و دسترسی" در نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای، به کارگیری مجوز و موافقتنامه در دسترسی به منابع خاص، بهره‌گیری از اقدامات فنی کنترل کپی و دسترسی در حفاظت از حقوق معنوی صاحبان آثار، استفاده از نمونه چارچوب پیشنهادی "ثبت حق مولف آثار"، ایجاد دفتر/ اداره حق مولف و نظیر آن در جهت ارائه خدمات به کاربران گام بردارند. ضمن اینکه به قانونگذاران پیشنهاد می‌شود، لایحه حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط که از سال 1384 تدوین یافته را در اولویت تصویب قرار دهند. این لایحه تلاش داشته تا حدودی ابهامات موجود در قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان سال 1348 را برطرف نماید و برخی ابهامات مربوط به کتابخانه‌ها و استثنائات آن را رفع کند. همچنین تصویب معاهده مراکش که از سال 2014 ایران آن را پذیرفته است هم می‌تواند در ارائه خدمات بهینه به کاربران مورد هدف معاهده قدمی هر چند اندک بردارد. چرا که این تنها معاهده‌ای است که دسترسی گروه‌های خاص یادشده به منابع را با در نظر گرفتن حق مولف مورد توجه قرار داده است.

سپاسگزاری

از مشارکت مصاحبه‌شوندگان و نظرها و پیشنهادهای ارزشمند داوران محترم بسیار قدردانی می‌شود. همچنین لازم می‌دانم از وزارت دادگستری و سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در حمایت از طرح پژوهشی "تدوین دستنامه حقوق مالکیت مادی و معنوی منابع کتابخانه‌ای چاپی و دیجیتال در ایران" که مقاله کنونی برگرفته از آن است، قدردانی نمایم.

منابع

- آموزگار، س. (1398). تحلیل مسائل و چالش‌های حق مولف منابع دیجیتالی متنی از دیدگاه مدیران کتابخانه‌های دیجیتالی دانشگاهی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران
- آیتی، ح. (1393). حقوق آفرینش‌های ادبی و هنری. تهران: دادگستر، چاپ سوم
- اگنیو، گ. (1398). مدیریت حقوق دیجیتال: راهنمای فنی و عملی برای کتابداران. ترجمه میترا صمیعی و زینب پاپی، چاپ دوم، تهران: کتابدار
- بیگزاده، ص.؛ رسولی، ب. (1395). طرح پژوهشی بررسی حقوق مالکیت مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی در ایران. پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
- پاپی، ز. (1394). حق مولف در فضای سایبری با تاکید بر حقوق مولفان در جمهوری اسلامی ایران. رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران
- پاپی، ز. (1401). مسائل حقوقی حفاظت و آرشیو دیجیتالی روزنامه‌ها در کتابخانه‌ها؛ مطالعه قوانین کی‌رایت و کتابخانه‌های ملی منتخب. فصلنامه علوم خبری، 42 (11): 95-124.
- پاپی، ز.؛ صادق زاده وایقان، ع. و یوسفی‌فر، ش. (1396). سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در شورای سیاست‌گذاری و هماهنگی مالکیت فکری وزارت دادگستری. فصلنامه آرشیو ملی، 3 (1)، 8-14. بازیابی شده در 1401/1/22 از:
- <https://www.nlai.ir/documents/10184/629651/02/0276643f-03b3-4061-b76a-9f0fd5fff44f>
- چهرقانی، م.؛ فهیم‌نیا، ف.؛ نقشینه، ن. (1394). معیارهای ارزیابی و تولید کتاب‌های گویا از دیدگاه تولیدکنندگان: تحلیل محتوای کیفی. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، 21 (2)، 235-257.
- حریری، ن. (1385). اصول و روش‌های پژوهش کیفی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- رسولی، ب.؛ علیپورحافظی، م. و سلیمانی، س. (1398). مدل کسب و کار فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی دیجیتال: موردکاوی طرح‌های ملی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی. پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات، 34 (4)، 1455-1480. بازیابی شده در 1401/01/17 از:
- DOI: 10.35050/JIPM010.2019.010
- رضایی، الف. (1390). مطالعه تطبیقی حقوق مالکیت فکری آثار دانشگاهی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس

زابلی مهدی‌آبادی، ح. (1397). بررسی حق تکثیر مولف و استثنای وارد بر آن در حقوق داخلی و بین‌المللی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.

شاگری، ز. (1397). معاهده‌ی مراکش، تحولی در نظام حقوق مالکیت فکری؟! سخنی در استثنای استفاده‌ی معلولان. مطالعات حقوق خصوصی (حقوق)، 48(2)، 265-284. بازیابی شده در 1402/08/20 از:

<https://sid.ir/paper/124960/fa>

صادقی فسایی، س.؛ عرفان منش، الف. (1394). مبانی روش‌شناختی پژوهش اسنادی در علوم اجتماعی. راهبرد فرهنگ، 29، 61-91.

قانون اساسنامه کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بازیابی شده در 1401/02/13 از:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91829>

قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان 1348. بازیابی شده در 1401/02/13 از:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/96427>

قانون مسئولیت مدنی 1339. بازیابی شده در 1402/08/20 از:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/95202>

محسنی، س.؛ قبولی درافشان، س.م.م. (1394). حقوق ادبی و هنری (با مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، فرانسه و مصر). مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی

نادری، ع.؛ سیف‌نراقی، م. (1399). روش‌های تحقیق و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی. تهران: نشر ارسباران.

وحیدی، پ. (1399). حق مولف در کتابخانه‌های دیجیتال (جنبه‌های حقوقی، اقتصادی، فنی و مدیریتی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قم.

References

Adu, T. L., Van der Walt, T. B. (2021). Effects of awareness of user rights on compliance with copyright laws and policies in academic libraries, *The Journal of Academic Librarianship*, 47 (4). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102359>

Adu, T L., Van der Walt, T B. (2022). Copyright Law and Academic Libraries: From Theory to Practice. *Libraries and the Academy*, 22 (3): 725-744. Retrieved 10/4/2022 from <https://doi.org/10.1353/pla.2022.0029>

Agnew, G. (2019). *Digital Rights Management: A Librarian's Guide to Technology and Practise* (Translator M Sameie, Trans, Z, Papi, Trans.). Ketabdar. (2008) (In Persian).

Amouzgar, S. (2019). *Analysis of Issues and Challenges of Copyright of Textual Digital Resources from the Viewpoint of Managers of Academic Digital Libraries in Tehran*. Thesis M.A. University of Tehran (In Persian).

Andrew, T. (2004). *Intellectual property and electronic theses*. Retrieved 2/10/2022 from:

https://era.ed.ac.uk/bitstream/id/1319/IP_theses.pdf;jsessionid=DCBA00F6F96575DA6D375003C9FF983D

Ayati, H. (2014). *Literary & artistic creativities rights*. Tehran: Dadgostar, Third impression (In Persian).

Beigzadeh, S., Rasuli, B. (2016). *Investigating moral and economic property rights of student dissertations and theses in Iran* (Research Project). Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc), Tehran (In Persian).

Chehrehgani, M., Fahimnia, F., Naghshineh, N. (2015). Evaluation Criteria for Development of Audio Books: Qualitative Content Analysis of Developer's Viewpoints. *Journal of Research on Information Science and Public Libraries*, 21 (2), 235-257. (In Persian).

Chepchirchir, S.; Kwanya, T. and Limo, J. (2020). Intellectual Property Rights in Digital Libraries: Status, Interventions, Challenges, and Opportunities for Academic Libraries in Kenya. *International Journal of Information Studies & Libraries* 5 (2), 93-102.

Civil liability law 1960. Retrieved 11/11/2023 from: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/95202> (In Persian).

Coates, J., Owen, V. and Reilly, S. (2022). *Navigating Copyright for Libraries: Purpose and Scope*, Berlin, Boston: De Gruyter Saur. Retrieved 7/5/2022 from: <https://doi.org/10.1515/9783110732009>

Crews, K. (2008). *Study on copyright limitations and exceptions for libraries and archives*. Retrieved 20/6/2021 from: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_17/sccr_17_2.pdf

Gasaway, L. N (2003). Copyright Ownership & the Impact on Academic Libraries. *DePaul J. Art, Tech. & Intell. Prop. L*, 13 (2). Retrieved 20/4/2021 from: <https://via.library.depaul.edu/jatip/vol13/iss2/2>

Hariri, N. (2006). Principles and methods of qualitative research. Tehran: Science and Research Branch, Islamic Azad University (In Persian).

The Law on the Protection of the Rights of Authors, Writers and Artists 1970. Retrieved 3/5/2022 from: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/96427> (In Persian).

Mamabolo, M.J., Durodolu, O.O. (2023). Rural accessibility to digital libraries: requirements and challenges. *Digital Library Perspectives*. Retrieved 11/11/2023 from: <https://doi.org/10.1108/DLP-04-2023-0025>

Mohseni, S., Ghaboli Dorafshan, S. M. M. (2015). *Literary and artistic rights (comparative study in Iranian, french and egyptian law)*. Institute for Islamic Studies in Humanities, Ferdowsi University of Mashhad (In Persian).

Naderi, E., Seifnaraghi, M. (2020). *Research methods and its evaluation in human sciences*. 7th Edition. Tehran: Arasbaran (In Persian).

Panezi, A. (2014). Legal Challenges for Online Digital Libraries. *IDP, Revista de Internet, Derecho y Política*, 19: 18-34.

Papi, Z. (2015). *The copyright in cyberspace with emphasis on authors rights in the Iran* (Doctoral dissertation). Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran. (In Persian).

Papi, Z. (2021). Manual on Moral and Economic Rights of Print and Digital Library Resources in Iran (Research Project), Ministry of Justice: National Library and Archives of Iran, Tehran. (In Persian).

Papi, Z. (2022). An understanding of Moral and Economic rights of information resources in National Libraries of Iran and the world: a comparative approach. In Conference International on "Revitalizing the Libraries to the Android Society" (ILISSIC) (13th and 14th October 2022, India).

Papi, Z. (2022). Legal issues of digital and archiving preservation of newspapers in libraries; Studying copyright laws and selected national libraries. *News Science*, 11 (42), 95-124 (In Persian).

Papi, Z., SadeghzadehVayghan, A., Yousefifar, Sh. (2017). National Library and Archives of Iran in the Council for Policymaking and Coordination of Intellectual Property of the Ministry of Justice. National Archive, 3(1). Retrieved 11/4/2022 from: <https://www.nlai.ir/documents/10184/629651/02/0276643f-03b3-4061-b76a-9f0fd5fff44f> (In Persian).

Rasuli, B., Alipour-Hafezi, M., & Solaimani, S. (2019). A Business Model for Providing Digital Information Resources: Case Study of National Electronic Theses and Dissertations Programs. *Iranian Journal of Information Processing and Management*, 34(4), 1455-1480. DOI: 10.35050/JIPM010.2019.010 (In Persian).

Rezaei, A. (2011). *The intellectual property rights of academic works: A comparative study*. (Master thesis). Tarbiat Modares University, Tehran. (In Persian).

Sadeqi Fasai, S., & Erfanmanesh, I. (2015). Methodological Principles of Documentary Research in Social Sciences; Case of Study: Impacts of Modernization on Iranian Family, *Journal of Culture Strategy*, 8(29), 61-91. (In Persian).

Schöpfel, J., Soukouya, M. (2013). Providing Access to Electronic Theses and Dissertations: A Case Study from Togo. *D-Lib Magazine* 19 (11/12). Retrieved 20/6/2020 from: <http://www.dlib.org/dlib/november13/schopfel/11schopfel.html>

Shakeri, Z (2018). THE REQUIREMENTS OF THE MARRAKESH TREATY; TRANSFORMATION IN THE INTELLECTUAL PROPERTY LAW?!. *Private Law Studies Quarterly*. 48 (2): 265-284. Retrieved 11/11/2023 from: <https://sid.ir/paper/124960/fa> (In Persian).

The stature law of the National Library and Archives of Iran 1990. Retrieved 3/5/2022 from: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91829> (In Persian).

Ujing, Z. (2012). Protection of intellectual property rights in the development and utilization of the dissertation process. *Cross-Cultural Communication (CSCanada)*, 8(5): 127-131.

Vahidi, P. (2020). *The copyright in digital libraries (legal, economic, technical and management aspects)*. Thesis M.A. University of Qom (In Persian).

WIPO (2023). Member States. Retrieved 11/11/2023 from: <https://www.wipo.int/members/en/>

Zaboli MahdiAbadi, H. (2018). *The study of reproduction and the exceptions in domestic and international law*. Thesis M.A. Allameh Tabataba'i University (In Persian).